

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Ľuboslava KALINIČOVÁ

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Magisterské kombinované štúdium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Luboslava Kaliničová

Pedagogicko – psychologická problematika
rómskeho etnika

Praha 2012

Vedúci diplomovej práce:

PhDr. Edita Ondrišková

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined (Part – Time) Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Luboslava Kaliničová

Pedagogic – Psychological problems of the Roma ethnic
community

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PhDr. Edita Ondrišková

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktorý som vypracovala samostatne. Literatúru a ďalšie zdroje z ktorých som pri spracovaní čerpala v práci riadne citujem a sú uvedené v zoznamu použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 15.03.2012

Meno autorky

Pod'akovanie

Týmto si dovoľujem vysloviť úprimné poďakovanie vedúcej diplomovej práce PhDr. Edite Ondriškovej za jej pedagogické usmernenie, podnetné a odborné rady ako aj podporu. Taktiež ďakujem svojej rodine za oporu, podporu a veľkorysú ústretovosť, vďaka ktorej mi vytvárali podmienky a prostredie pre vznik mojej práce.

Anotácia

Predkladaná práca kladie dôraz na najväčšiu a zároveň najproblematickejšiu slovenskú minoritu, ktorou sú Rómovia. Práca je rozdelená na teoretickú časť, ktorá sa člení na dve kapitoly a empirickú časť, ktorá sa zaoberá problematikou u skúmanej vzorky respondentov. Prvá kapitola definuje a detailnejšie analyzuje osobitosti rómskeho etnického spoločenstva, čím prinášame dôslednejšie poznanie tohto spoločenstva a tým aj skvalitnenie procesu integrácie, ktorý je nevyhnutný pre spolunažívanie rozličných kultúr. Druhá kapitola sa zaoberá vzťahom majoritnej populácie na Slovensku k rómskemu etnickému spoločenstvu. Témou kapitoly je prehľad oblastí, v ktorých problematika intenzívne pretrváva. Poukazujeme na to, že sme v súčasnosti svedkami prenikania predsudkov, stereotypov a postojov do viacerých oblastí života Rómov. V empirickej časti sme zmapovali problematiku v lokalite, ktorých sa problematika týka. Primárny cieľ prieskumu smeroval k hlbšiemu poznaniu rómskeho etnického spoločenstva. Komparáciou majoritných a minoritných rodín sme získavali odlišnosti, cieľom čoho sme nachádzali dominantné faktory, ktoré odlišnosť spôsobujú. Tým sme smerovali k utvrdeniu, či tieto faktory zapríčiňujú problematiku a presvedčeniu, kto je za ich vznik zodpovední.

Kľúčové pojmy

Integrácia, majorita, prieskum, rómske etnické spoločenstvo, socializácia, spoločenská problematika.

Annotation

This work emphasizes the largest and also most problematic Slovak minority, which the Roma. The work is divided into a theoretical part, which is divided into two chapters and an empirical part, which deals with the sample of respondents. The first chapter defines a detailed analysis of the characteristics of the Roma ethnic community, thus bringing more thorough knowledge of the community and thereby improving the process of integration that is necessary for the coexistence of different cultures. The second chapter deals with the relationship of the majority population in Slovakia, the Roma ethnic community. The theme of this chapter is an overview of the areas in which intensive problems persist. We note that we are now witnessing the penetration of prejudices, stereotypes and attitudes in many areas of life of Roma. In the empirical part, we mapped out the issues in the area, which is the issue. The primary objective of the survey was directed to a deeper understanding of the Roma ethnic community. Comparison of majority and minority families, we obtained differences to what we are facing the dominant factors that cause a difference. Thus, we aimed to fortify that these factors cause problems and conviction, which is responsible for their creation.

Key words

Integration, majority, survey, Roma ethnic community, socialization, social problems.

OBSAH

ÚVOD	8
1. ŠPECIFIKÁ RÓMSKEHO ETNICKÉHO SPOLOČENSTVA	10
1.1 Kritéria delenie Rómov	11
1.2 Identita Rómov	14
1.2.1 Rodina, rodinná výchova	15
1.2.2 Zamestnanie a práca	18
1.2.3 Štýl života a bývania	20
1.2.4 Spôsob stravovania a vedenie domácnosti	22
1.2.5 Duchovný svet	23
1.2.6 Umenie, identita jazyka	23
1.3 Základná podstata psychológie Rómov	25
1.3.1 Archatypy rómskej mentality	25
1.3.2 Hodnotový systém	26
1.3.3 Obranné mechanizmy	27
2. SOCIALIZÁCIA, VZŤAH MAJORITNÉHO OBYVATELSTVA K RÓMOM A NAOPAK	28
2.1 Spoločenská problematika	30
2.1.1 Postoj, stereotyp, predsudok	31
2.1.2 Diskriminácia	35
2.1.3 Kriminalita	36
2.1.4 Zdravotný stav	38
2.1.5 Nezamestnanosť	39
2.1.6 Vzdelávanie	40
2.2 Správanie	42
2.3 Percepcia odlišností	47
3. PROBLEMATIKA V TERÉNE	50
3.1 Zámery a ciele prieskumu	50
3.2 Prieskumné otázky a hypotézy	50
3.3 Charakteristika sledovaného súboru	51
3.4 Metodika prieskumnej práce	52
3.5 Štruktúra dotazníka	53
3.6 Priebeh prieskumu	54
3.7 Spracovanie získaných údajov	54
3.8 Overovanie a interpretácia výsledkov	69
3.9 Závety a odporúčania	77
ZÁVER	79
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	81
ZOZNAM OBRÁZKOV, TABULIEK A GRAFOV	86
ZOZNAM PRÍLOH	91

ÚVOD

V modernej dobe 21. storočia by sme mali byť dostatočne pripravení na spolužitie viacerých národov, národností či etnických skupín. Počúvať iných, rešpektovať ich, dokázať s nimi žiť a spolupracovať. Reflexia kultúry a umenia rómskej minority v posledných dvoch desaťročiach nadobúda na Slovensku v procese jej spoločenskej, kultúrnej a umeleckej integrácie do majoritnej spoločnosti nový rozmer. Rómovia sú z pohľadu majority svojráznou etnickou skupinou, ktorá má svoju vlastnú kultúru, jazyk, zvyky, obyčaje, normy spoločenského správania a spolužitia, ktorá si uchováva znaky svojskej rómskej identity. Na Slovensku je Rómom, ktorí sa neasimilovali veľakrát dávané najavo, že sú iní a to väčšinou v negatívnom slova zmysle. Ich schopnosti a predpoklady pre úspešnú sociálnu adaptáciu i školskú prácu sú mnohokrát posudzované len na základe predsudkov, ktoré sú v našej spoločnosti stále veľmi silné. Mnoho rómskych obyvateľov je na základe vonkajších i vnútorných charakteristík vytláčaných na okraj spoločnosti. Myslíme si, že veľakrát len na základe predsudkov a nedostatočnej znalosti odlišností psychického a somatického vývinu rómskeho etnického spoločenstva. Tieto slová napovedajú čo nás motivovalo k voľbe témy diplomovej práce. Táto téma je cenným zdrojom k zamýšľaniu sa a hlbšiemu vnímaniu tejto problematiky. Kladieme si otázky, na ktoré nemožno hneď jasne a jednoznačne odpovedať. Vyžaduje si to hlbšie nazretie do problematiky, čo udivuje a inšpiruje. Svet ako taký sa zrazu stáva problémom. Prebúdza úsilie prekonávať tento problém poznávaním. Najjednoduchšie je odsúdiť človeka len preto, že je iný, že má inú farbu pleti, dáva prednosť rozdielnemu vierovyznaniu, alebo žije v inej komunite. Prečo nik, alebo málokto pátra po príčinách a dôsledkoch tejto odlišnosti? Nie nadarmo platí myšlienka „*Kdo chce, hľadá spôsoby, kto nechce, hľadá dôvody*“ (SLOMEK, Z., 2010, s. 81).

Rómovia sú skutočne iní ako ostatné etniká, ale to, že je niekto iný, neznamena, že je horší ako my, že my sme lepší. Na každom človeku sa dá nájsť niečo dobré. Ak to nenájde, chyba je niekde v nás. Rómska problematika je síce mimoriadne komplikovanou na uchopenie, no je to

problematika, ktorá je v našich očiach riešiteľná. Táto práca je určená každému, kto sa problematike Rómom venuje ako aj širokej verejnosti za účelom objektívnej informovanosti a zároveň aj ako inšpirácia a podnet pre hľadanie východísk riešenia širších súvislostí danej problematiky.

1. ŠPECIFIKÁ RÓMSKEHO ETNICKÉHO SPOLOČENSTVA

Každý človek sa narodí do sociálneho prostredia určitej materiálnej, sociálnej a kultúrnej úrovne. Človek, ktorý je najvyšším tvorom tejto planéty sa na svet narodí ako najbezmocnejšie zo všetkých mláďat. Je najmenej pripravený a najmenej schopný samostatnej existencie. Naopak. Je dlhodobo plne odkázaný na pomoc druhých. Jeho pudy a inštinkty mu nestačia, aby prežil. Rodí sa s istými biologickými danosťami, genetickými zakódovanými znakmi, vlohami, ktoré tvoria základ, potencialitu jeho ďalšieho možného rozvoja. To, či sa rozvinú a ako, závisí od prostredia, ľudí, spoločnosti, ktorá ho obklopuje od narodenia (Oravcová, J., 2007).

Celé spoločenstvo, do ktorého sa dieťa narodí, všetky jeho skupiny spolu s osobnosťou individua tvoria sociálny systém. V rámci socializácie sa jedinec zaraďuje, včleňuje do sociálneho systému, osvojuje si sociálne normy správania, postoje, hodnoty, zvyky, zručnosti, ktoré sú pre tú kultúru typické a žiaduce. Každý človek je posudzovaný na základe pravidiel. Spoločnosť mu poskytuje spätnú väzbu, informácie o jeho sociálnej pozícii a hodnote. Každý potrebuje byť súčasťou nejakej sociálnej skupiny, potrebuje byť ňou akceptovaný a pozitívne hodnotený. Človek, ktorý od detstva žije v určitej spoločnosti, získava špecifické sociálne zručnosti. Špecifickosť možno badať aj v rómskom spoločenstve. Rómovia sú druhou najpočetnejšou národnostnou menšinou, pre väčšinu majoritného obyvateľstva sú však stále nepoznaní. Väčšine je cudzí spôsob ich života, rodové tradície, spôsob myslenia a vnímania sveta. Sú ako celok negatívne vnímaní pre nevhodné správanie, nesprávne hygienické návyky, životosprávu, hodnotovú orientáciu aj pre svoju hlučnosť, agresivitu a asociálne správanie. Negatívne postoje často bránia hlbšiemu poznaniu a pochopeniu rómskych špecifik. Vždy boli odlišní od majority a stále mali nízke sociálne postavenie, čo vo veľkej miere platí dodnes. Či táto špecifickosť Rómov v niečom ospravedlňuje, to si postupne zanalyzujeme v ďalších kapitolách a podkapitolách. Rómske etnické spoločenstvo ako uvádza Dubayová je „*spoločenstvom neagrárnym, stáročia*

vstupujúcim v Európe do vzájomných vzťahov s kultúrami agrárnymi, nesebestačné užiť sa so svojich zdrojov a teda do veľkej miery odkázané na spravidla poľnohospodársky prosperujúce majoritné spoločenstvá. Rómovia nikdy nevlastnili žiadnu pôdu a žiaden majetok, preto kultúrne vzory spoločenstiev s vysoko štruktúrovanými inštitucionálnymi vzťahmi na báze súkromného vlastníctva sú pre nich hodnotami cudzími a kultúrne neinteriorizovanými“ (DUBAYOVÁ, M., In: TOKÁROVÁ, 1996, s. 24).

V povedomí ľudí, no myslíme si, že aj v odborných kruhoch sa častokrát predostrela otázka, či sú Rómovia národom, respektíve (ďalej resp.) národnosťou, alebo iba etnickou skupinou, prípadne ich máme vnímať ako rasovú skupinu či národnostnú menšinu. Iba pomerne nedávno prestali byť Rómovia na Slovensku vnímaní ako etnická skupina a legislatíva Slovenskej republiky k Rómom začala pristupovať ako k národnostnej menšine, plne rovnoprávnej s ostatnými menšinami žijúcimi na území Slovenska. Zásadný krok v rómskom národnouvedomovacom procese urobila International Romani Union na svojom piatom kongrese v Prahe koncom júla roku 2000. Predstavila a prijala Deklaráciu rómskeho národa, ktorý možno chápať ako základný manifest rómskeho národa. Týmto manifestom sa priamo obracia na vlády sveta o uznanie Rómov ako plnohodnotného národa. (Kollár, M., Mesežnikov, G., et. al., 2000). V našej práci budeme používať pojmy Róm, rómske etnické spoločenstvo, národnostná menšina, minorita.

1.1 Kritéria delenie Rómov

V prípade, ak chceme hovoriť o Rómoch ako o etnickom spoločenstve, musíme si uvedomiť, že táto skupina je veľmi heterogénna. Všeobecne môžeme Rómov rozdeliť podľa rôznych hľadísk, pretože označenie Róm je súhrnný názov pre mnoho etnických skupín, ktoré majú spoločný indický pôvod, jazyk a veľa spoločných kultúrnych rysov. Jedno z kritérií delenia je delenie podľa typov osídlení. Sú to:

- **mestské alebo obecné koncentrácie,**
- **osídlenia lokalizované na okraji mesta alebo obce,**

- **osídlenia, ktoré sú od mesta alebo obce priestorovo vzdialené.**

Aby sme sa však hlbšie pozreli do rómskeho etnického spoločenstva, mali by sme použiť delenie:

- **vnútorné, rómske** to je (ďalej t.j.) ako delia Rómovia samých seba,
- **vonkajšie**, t.j. ako delia Rómov Nerómovia,
- **odborné**, t.j. z hľadiska etnicko – jazykového.

Delenie vnútorné, rómske zahŕňa skupiny Rómov z východného a západného Slovenska. K tomuto deleniu Rosinský priraduje aj maďarských Rómov, t.j. Rómov, ktorí žijú na juhu Slovenska a okrem rómčiny komunikujú najmä v maďarskom jazyku. Zaraďuje sa sem aj delenie na základe vzťahu Rómov k sebe samým. Rómov vo vzťahu k rómstvu môžeme rozdeliť na:

- **žuže Roma**, označujúcich slušných ľudí, hrdých na rómstvo a dodržiavajúcich zásady rómstva,
- **degeša Roma**, označujúcich tých členov etnika, ktorí robia hanbu svojim správaním a konaním, čím vytvárajú priestor nato, že ich „gádzovia“ nemajú radi. Názov degeša sa stal termínom označujúcim osobu nedôveryhodnú, lenivú, ktorá sa nevie správať, nevie čo je česť a rozpráva vulgárne.

Podľa spôsobu života sa Rómovia delia na:

- **kočovných,**
- **polokočovných,**
- **usídlených.**

Na našom území to boli najmä kočovné a polokočovné skupiny Olašských Rómov, ktoré k nám prišli z územia Rumunska, Valašska a Moldavska. Polokočovné skupiny Rómov mali prechodné obydlia, v ktorých sa zdržovali počas zimného obdobia. Zvyšok roka kočovali v súlade so zdrojom svojej obživy, priekupníctvom. Usídlení Rómovia sa usadili v období panovania Márie Terézie a živili sa svojimi stálymi profesiami alebo drobnými službami, žili v osobitných sídelných osadách, z ktorých mnohé pretrvali dodnes. V dnešnom období sa Rómovia delia na:

- **Olašských Rómov,**
- **Rumungrov** (Rosinský, R., 2006).

Olašskí Rómovia majú svetlejšiu pigmentáciu a svetlejšie, niekedy ryšavé vlasy. Dodnes používajú klasické rómske oblečenie. Nesmiernu hodnotu má pre nich zlato. Svoj majetok nemohli investovať do neprenosných vecí, a tak svoj majetok ukladali do zlata. Zaujímavé je spomenúť, že zlato má pre nich aj symboliku. Veria, že zlaté šperky, ktoré majú na sebe ich uchránia pred chorobami. Na komunikovanie medzi sebou najčastejšie používajú rómčinu, ktorá je pre ostatných Rómov nezrozumiteľná. Veľký rozdiel medzi Olašskými a Rumungrami je v postoji k práci. Zatiaľ čo Rumungri dokázali pracovať aj manuálne, Olašskí Rómovia sa prácou svojich rúk v zmysle manuálnej práce neživili nikdy. V ich spoločenstve existuje dodnes vzájomná súdržnosť, ktorá je postavená na dodržiavaní pravidiel v rodine. Sú medzi sebou veľmi uzavretí a nenechajú medzi seba vniknúť nikoho cudzieho. Kontakty medzi Olašskými Rómami a Rumungrami sú preto veľmi strohé, až žiadne. Aj napriek mnohým odlišnostiam medzi rómskymi skupinami existuje niečo spoločné všetkým Rómom. Je to nechuť k stereotypu, pravidelnosti, nepísaný zákon pohostinstva, spoločná láska k voľnosti, slobode, nezávislosti, z čoho vyplýva aj rómsky znak v podobe modrozeleného poľa so symbolickým kolesom voza (Portík, M., 2003).

Delenie vonkajšie bližšie rozvádzame v druhej kapitole, preto v tejto časti uvádzame iba základné delenie bez charakterizácie. Na základe úrovne začlenenia do spoločnosti môžeme rozdeliť Rómov na:

- **integrovaných,**
- **polointegrovaných,**
- **neintegrovaných.**

Dialektometrické výskumy a sociologické údaje dospeli k deleniu jazyka Rómov na:

- **rómčinu** v pravom slova zmysle, ktorou hovorí väčšina Rómov na celom svete,
- **skupinu sinto – maňušských dialektov**, ktorej využitie je najviac preferované v Nemecku a Rakúsku,

- **lokálne dialekty iných jazykov**, ktorými hovoria tie skupiny Rómov, ktoré v dôsledku asimilačných snáh stratili svoj vlastný jazyk (Rosinský, R., 2006).

Zo všetkých týchto delení je zrejmé, že Rómovia nie sú a nikdy neboli homogénnou skupinou, a preto by bolo správnejšie medzi nimi rozlišovať a nie generalizovať. „*Ani päť prstov jednej ruky nie je rovnakých*“ (ROSINSKÝ, R., 2006, s. 22).

1.2 Identita Rómov

Rómska ľudová slovesnosť, tradície Rómov, ich vnímanie sveta i filozofia života sú súčasťou typickej rómskej identity označovanej ako romipen, uchovávané v komunite z pokolenia na pokolenie. Identita je fenomén zakotvený do prapodstaty bytia národa, etnika, národnosti, kmeňa, rasy a podobne (ďalej pod.). Je tým, čo ich definuje, čo sa v praktickom živote prejavuje, demonštruje ako mentalita, ako to, čo je definované „sebou samým“. Je hlavným kvalitatívnym určením ľudského druhu, resp. skupiny, rodu a má určenie genetickej zakotvenosti. Avšak identita „sama o sebe“, izolovaná od diania v okolí, v ktorom sa nachádza, môže z hľadiska budúcnosti byť sociálne, kultúrne, ale aj ľudsky nefunkčnou (Kusin, V., et. al., 2006). Identita má podľa Hübschmannovej mnoho významov „*rómstvo nepredstavuje len rómsku kultúru, tradíciu, mentalitu, ale i dodržiavanie určitých nepísaných zákonov, ako je pohostinstvo, pomoc, súdržnosť medzi Rómami a pod.*“ (HÜBSCHMANNOVÁ, M., In: HLEBOVÁ, B., 2010, s. 7).

Rómovia nie sú rovnakí, hovorí o tom aj rómske príslovie „Sto Rómov, sto zvyklostí“, preto by sme sa mali viac stretávať a spoznávať tak, aby každý o nich vedel, že sú Rómovia. Špecifickosť Rómov v tomto zmysle potvrdzujú aj slová Lackovej: „*My, Rómovia sme zvláštni. Nenapodobiteľní. Naše vnútro, naše srdce treba skutočne pochopiť. Nielenže sa odlišujeme od majority spoločnosti farbou pleti, čiže antropologicky, ale odlišujeme sa aj svojím zdedeným temperamentom a inými vlastnosťami, ktoré nás Rómov robia skutočne Rómami. Naše rómske srdce sa nedá pretvoriť*“ (LACKOVÁ, E., In:

HLEBOVÁ, B., 2010, s. 8). V zhrnutí osobitosti tohto etnického spoločenstva sme sa v celej práci orientovali odlišnosťou Rómov, ktorú uvádza Kusin:

- **Antropologické znaky**, ktoré sa prejavujú odlišnosťou zovňajšku. Boli a sú vonkajším signalizujúcim činiteľom pri vytváraní vzťahu medzi rómskym a majoritným spoločenstvom. Pri vnímaní Rómov pozornosť vyvoláva ich fyzický vzhľad, spôsob reči, oblečenie i hlučnosť. Do úvahy prichádza odlišnosť v komunikovaní, uznávaných hodnotách, normách správania ako aj v schopnosti reflektovať svet.

- **Etnické znaky**, vlastnosti ku ktorým patrí historicky vytvorený súbor pravidiel, vnútorných zákonov a noriem, hodnotového systému a normatívneho správania, z čoho vyrastá aj ich tradičný spôsob života a kultúra (Kusin, V., et. al., 2006).

Nie všetci majú rovnaké antropologické znaky, nie všetci ovládajú rómsky jazyk a nie všetci zachovávajú tradície a kultúru Rómov. Niektorí naopak majú typické antropologické znaky, ovládajú rómsky jazyk, resp. niektorí jeho dialekt, majú vlastnú hodnotovú orientáciu, kultúru a tradície vlastné Rómom a napriek tomu sa k Rómom nehlásia. Sú medzi nimi veľké rozdiely v spôsobe života, v úrovni vzdelania, v sociálnom a ekonomickom postavení, sú značne diverzifikovaní, načo upriamime pozornosť v ďalších podkapitolách. Sústredili sme sa na vyvodenie typických vonkajších a vnútorných charakteristík, ktoré charakterizujú „Rómov Rómami“.

1.2.1 Rodina, rodinná výchova

Rodina je podľa Gáborovej „malá prirodzená spoločenská skupina, v ktorej hrajú hlavnú úlohu roly matky a otca, je to celok – relatívne trvalý, podliehajúci premenám súvisiacich hlavne s priebehom života jednotlivcov, ktorí ju tvoria, opiera sa o vžitú spoločenské tradície a vytvára svoje vlastné tradície“ (GÁBOROVÁ, L., In: ROSINSKÝ, R., 2006, s. 62). Je spojovacím mostíkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Má nezastupiteľné miesto pri výchove detí. Nevieme ju nahradiť žiadnou inou sociálnou inštitúciou, ktorá by ju mohla aspoň v prijateľnej miere zastúpiť. Spomedzi množstva sociálnych vplyvov sa význam rodiny vyzdvihuje práve preto, lebo je to prvé a citovo

najdôležitejšie spoločenstvo v celom našom živote (Schusterová, N., Uramová, P., 2006).

„*Rómska rodina sa zakladá po narodení prvého dieťaťa. Dieťa je prínosom do rodiny. Rodiny bývajú početné*“ (LIÉGIOIS, J.P., 1995, s. 77). Práve mnohopočetnosť rodín je jeden z najcharakteristickejších znakov rómskej rodiny. Pod sebazáchovy a zachovania svojho rodu. V očiach Rómov je rodina vnímaná ako základná sociálna jednotka, v ktorej sa zabezpečuje reprodukcia, výchova a ochrana jedinca. Vzniká iným spôsobom ako je ten, ktorý sa uplatňuje v majoritnej, normotvornej spoločnosti. Predovšetkým vzniká v mladšom vekovom období rodičov, najmä matiek. Podľa odborníkov ide o pevnú a trvalú normu, ktorej podstata spočíva vo veľmi tesnej časovej synchronizácii dosiahnutia pohlavnej zrelosti s partnerským spoložitím, ktoré rómske spoločenstvo chápe ako sociálnu vyspelosť. Takýmto spôsobom je vlastne vynechávaná fáza, v majoritnej spoločnosti štandardná, profesijnej prípravy, adolescentného nadobúdania sociálnych kompetencií, obdobie hľadania partnera prostredníctvom viacerých, relatívne nezáväzujúcich vzťahov. Viacero autorov sa zhoduje s tým, že v mnohých lokálnych skupinách u Rómov je obdobie adolescencie vynechané. Tomová píše „*že u rómskych detí neexistuje adolescencia v bežnom slova zmysle, t.j. ako perióda osobnostného rozvoja*“ (TOMOVÁ, I., In: HORŇÁK, L., 2005, s.105). Akoby z obdobia detstva prechádzali priamo do obdobia dospelosti so všetkými dôsledkami. Klíma hovorí, že „*Rómovia akceptujú svoju osobnosť aká je, aj v období dospievania, kedy by sa už mala objaviť potreba zmeny a aktívneho rozvoja identity*“ (KLÍMA, P., In: HORŇÁK, L., 2005, s. 105). Jednoducho povedané skupina nenechá časový priestor pre mladých ľudí pre získavanie kvalifikácie, a teda i možnosti osamostatniť sa, pokúsiť sa byť ekonomicky nezávislým. Chápu ako normálny jav to, že tieto nové zväzky vznikajú bez akéhokoľvek, alebo veľmi malého ekonomického zabezpečenia, vrátane bývania a zdroja obživy. Príliš mladí rodičia nie sú pripravení na výchovu svojich detí. V tejto súvislosti Fliegel konštatuje, že „*Mladí ľudia si ešte ako nedospelí zakladajú rodiny...Často tu ide aj o porušenie zákona o rodine*“ (FLIEGEL, J.P., 1992, s. 20).

V prístupe k deťom prevažuje živelnosť nad cieľavedomosťou, podnecovanie samostatnej praktickej činnosti dieťaťa, nedostatočná verbálna komunikácia, nepochopenie zákonitých potrieb a vekových osobitostí dieťaťa. Na druhej strane je výchova dieťaťa vždy kolektívna, zabezpečuje ju celá rodina. Zatiaľ čo matky majoritných rodín aplikujú výchovné stratégie smerujúce k vychovanosti, vymýšľajú stratégie, pravidlá, odmeny a tresty tak, aby deti prijali hodnoty, ktoré zastávajú rodičia, a aby sa správali podľa ich predstáv aj za ich neprítomnosti; matky rómskych rodín sú zamerané predovšetkým na aktuálne potreby detí, zaujíma ich najmä ako sa deti cítia, čo chcú, čo nechcú. Aktuálna spokojnosť je pre nich na prvom mieste, preto sa sústreďujú predovšetkým na starostlivosť o nich a na plnenie potrieb. Šimíková nevhodným prirovnaním definuje rómske matky ako „*zahradníci, kteří o své květiny pečují, zalévají je, hnojí je, okopávají, občas něco přistříhnout. Jaká rostlina je nebo bude, záleží na rostlině samé*“ (ŠIMÍKOVÁ, I. et. al., In: BAKALÁŘ, P., 2004, s. 45).

Odlíšnosť vo výchove v porovnaní s majoritnými rodinami sa prejavuje aj vo vzťahu k samostatnosti. Nebyť odkázaný na druhých, vedieť si pomôcť sám, nikomu sa nedoprosovať, posilňovať sebavedomie dieťaťa sa považuje v ich živote za pozitívne. Veľmi skoro je dieťa samostatné a schopné konať na vlastnú päsť. Výchova k samostatnosti však neznamená „rob si čo chceš“. Ak je dieťa vedené k samostatnosti a nezávislosti, neznamená to, že nemá nijakú kontrolu. Fakt je, že neexistuje nijaká individuálna kontrola, množstvo príkazov a vynucovanie si poslušnosti. Deti sú kontrolované v skupine. Jednotlivec sa správa podľa toho, akú má v skupine úctu a nezávislosť. Iniciatívu, skúsenosť, zodpovednosť hodnotí dospelý kladne, málokedy používa tresty a nikdy dieťa nezneužíva. Rómske dieťa nie je nikdy samé, vždy má okolo seba svojich ľudí, ktorí mu vo všetkom pomáhajú. Príbuzenské vzťahy preukazujú zmysel aj v tom, že poskytujú možnosť vykonávať prácu v solidarite a pochopení. V neistej situácii je rodina miestom stability a zázemia. Nemožno ju v tomto prípade chápať ako určitý počet jednotlivcov, ale ako celok, ktorý voči okoliu vystupuje jednotne. Každý má v spoločenstve svoje miesto a funkciu, ktorá nie je bremenom. Dieťa a dospelí sú neustále vo

fyzickom i sociálnom kontakte. Dieťa aktívne vstupuje do diskusie, je zasväcované do problémov dospelých ľudí. Svet detí splýva so svetom dospelých. Dieťa pociťuje solidaritu, pretože záujem skupiny má prioritu pred záujmom jedinca, pretože vzťahy vo vnútri skupiny nie sú vytvorené na autoritatívnom, mocenskom prístupe vodcov, ale na širokom konsenze, lebo ich spoločenský život vedie k hlbokaj lojalite s ohľadom voči skupine. Dedič práve na tieto súvislosti reaguje slovami „*že veľká časť rómskych detí vyrastá bez akéhokoľvek vplyvu rodičovskej autority, čo sa prejavuje v nedostatkoch vo vôľovej oblasti*“ (DEDIČ, M., In: HORŇÁK,L., 2005, s. 67). Sociálna solidarita spája všetkých členov rodiny a prináša členom rodiny pocit sociálnej a psychologickej istoty. Platí u nich princíp „*každý každému bratom*“ (KUSIN, V., et. al., 2006, s. 9).Súdržnosť a solidarita je pre Rómov stále dôležitou sociálnou normou.

Konflikty prežívajú rodiny tiež kolektívne. Chyba, ktorú urobí jedinec, sa hodnotí ako chyba celej rodiny, čin hodný úcty posilňuje prestíž rodiny. „*Rómom chýba pocit zodpovednosti, svedomitosti, starostlivosť o svoje fyzické a duševné zdravie, odmietajú akúkoľvek pomoc, ktorá by mohla narušiť ich životný štýl*“ (OLEJÁR, F., 1972, s.132). Práve tým, že odmietajú akúkoľvek pomoc, radu, usmernenie v ktorejkoľvek oblasti, nedopustia na svojský životný štýl spôsobujú to, že nedosahujú takú osobnostnú úroveň, pomocou ktorej by sa bez závažnejších problémov integrovali do spoločnosti.

1.2.2 Zamestnanie a práca

Bolo by ťažké a nezmyselné poskytnúť celý zoznam povolání, preto uvedieme iba niekoľko reprezentatívnych príkladov. Po stáročia sa živili kováčstvom, kotlárstvom, zvonárstvom, korytárstvom, košíkárstvom, textilnou výrobou či prírodným materiálom. Činnosti ako je spracovanie kovov, zber a predaj rôzneho materiálu, obchodovanie s koňmi, divadelníctvo a cirkus mali široké tradície skoro všade. K príležitostným remeslám, ktorým sa venovali patril ambulatný predaj a predaj na trhoch, výroba a predaj rôznych predmetov, sezónne alebo trvalé poľnohospodárske práce i predpovedania budúcnosti. Niektoré povolania v súčasnosti zanikajú. Spomenieme si aspoň

brúsenie nožov a iných nástrojov, výrobu dáždnikov a predmetov z tepaného železa i dreva. V súčasnom období sa šíria činnosti ako predaj ojazdených áut, starinárstvo, niektoré divadelné povolania, sezónne stavebné alebo údržbárske práce. Príslušníci tejto národnostnej menšiny vykonávajú dodnes rozmanitú prácu, ktorú často menia. K týmto činnostiam je dieťa už do detstva pripravované. Výchova nevedie nikdy iba k získaniu schopnosti v jednej profesii, ale naopak k maximálne nožnej adaptácii na meniace sa podmienky. Pod vplyvom tohto stáleho striedania činností sa dieťa, neskôr dospelý človek stáva adaptabilný a dynamický, ekonomická organizácia maximálne pružná a celá spoločnosť schopná prispôbiť sa situácii a využiť všetky možnosti, ktoré priestor a čas poskytuje. V nestálych podmienkach, ktoré determinujú hospodársku činnosť, sa jedinec môže zaradiť do procesu iba vďaka tomu, že je povoláný vykonávať množstvo prác. Róm je vo svojej profesii veľmi dynamický. Celý život hľadá novú klientelu, možnosti i odbytiská. Nemá strach z inovácií a to hlavne preto, lebo je na prácu pripravovaný už od detstva. Ani organizácia ekonomického života nie je pre neho skostnatená, aj keď to mnoho ľudí tvrdí (Liégeois, J., P., 1995).

Je mnoho dôkazov o tom, že sa Rómovia vedia prispôbiť, naučiť sa remeslu, vykonávať i zložitejšie práce a kultúrne žiť. Domnievame sa, že všetky pracovné zručnosti a spôsobilosti získavajú svojím, domácim spôsobom, nie odhodlaním nadobudnúť vzdelanie. Nedokázala sa väčšina z nich prispôbiť trendu potreby akademického vzdelávania. Z tohto dôvodu Rómom zostáva šanca vyniknúť najmä v profesiách, ktoré nevyžadujú vzdelanie, ale fyzickú silu. Je tu však neustály problém kde a čím ich zamestnať, akú náplň práce a života im ponúknuť, ako sa voči nim zachovať? Nechať ich samých na seba, alebo im nejakým spôsobom pomôcť? Možno by stačila pomoc v podobe podpory remesiel, ktoré sa preferujú dnes, no hlavne remesiel predchádzajúcich generácii, ktoré upadli v dôsledku tendenčných zásahov, potláčaním rómskeho problému, zavádzaním systému násilnej asimilácie. Tým sa hodnota tradičných remesiel znehodnotila. Ak sme sa zamýšľali nad výhodami, ktoré by tieto remeslá v súčasnosti prinášali, dospeli sme k záveru, že by zaiste poskytovali možnosť udržať rómske remeslá ako

kultúrnu tradíciu rómstva. Dopĺňal by sa v súčasnej dobe ručne vyrábaný tovar, kde by zaiste prejavovali záujem aj iné vysoko vyspelé štáty, ktoré si remeselnú výrobu cenia viac ako strojovú. Výhodu vidíme napríklad (ďalej napr.) aj v tom, že by sa štúdiom remesiel zvýšila vzdelanostná úroveň a znížila nezamestnanosť i trestná činnosť rómskeho obyvateľstva. Možno viac tolerancie voči ich remeslu, väčšia podpora a motivácia umeleckých hodnôt a zmena uhla pohľadu.

1.2.3 Štýl života a bývania

Potreba bývať je považovaná ako jedna zo základných potrieb každého človeka. Spôsob bývania je jedným z najvýznamnejších ukazovateľov ekonomickej a kultúrnej vyspelosti každého jednotlivca, ale aj celého etnika či národa. U Rómov je odrazom a výrazom ich špecifického spôsobu života, sociálne - ekonomického a spoločenského postavenia, výrazom ich hodnotovej orientácie. Význam bývania vo vzťahu k spôsobu života Rómov úzko súvisí s významom rodiny a skupiny. Rómovia tradične usadlí sa v dnešnej dobe trvalejšie usádzajú v takzvaných (ďalej tzv.). cigánskych osadách. Sú to buď mestské cigánske štvrte na okraji všetkých miest, alebo menšie či veľmi početné rómske sústredenie na okrajoch, mimo intravilán menších miest a dedín, často vzdialené až tri kilometre od tejto zástavby, nazývané cigánske osady alebo cigánske tábory. Boli to a niektoré sú dodnes, vlastne „gheta“, ktoré vznikli a začali plniť dvojakú úlohu, funkciu najmä v dedinských lokalitách Slovenska. Toto izolované sústredenie je predovšetkým prejavom netolerancie, formou vyhnanie z miestneho spoločenstva, na druhej strane však „gheto“ začalo plniť úlohu vlastného, svojho miesta, kde je možné žiť bezpečne, byť medzi svojimi, nachádzať medzi nimi oporu a kde každý mimo tento uzatvorený región je cudzí (Kusin, V., et. al., 2006).

Otázka bývania je jedným z najvážnejších problémov. Ak hovoríme o bývaní snáď každého napadne ako prvé sociálne znevýhodnená skupina, či menej podnetné prostredie a v neposlednom rade nevyhovujúce rodinné prostredie. Myslíme si, že všetky vymenované skutočnosti hovoria o tom istom. Ide o viditeľne odlišný spôsob života v porovnaní s majoritným

obyvateľstvom, ak berieme do úvahy tých „najmenej integrovaných“. Niektoré osady vzdialené od miest a obcí nemajú zavedený elektrický prúd, prístupové cesty, odvoz odpadu, prítok pitnej vody a podobne (ďalej a pod.). Sú to ďalšie skutočnosti, pre ktoré majoritné obyvateľstvo segreguje Rómov. Na druhej strane pokladáme za potrebné vyzdvihnúť tie rodiny, u ktorých sa dosiahli pozitíva a viditeľné zmeny v oblasti kultúry bývania. Tieto obydlia sú na úrovni ostatného obyvateľstva. Okrem rozdielu, ktorý spočíva v zariadení interiéru, osobitnom rómskom vkuse a v záľube pestrých farieb niet žiadnych iných výrazných rozdielov (Kusin, V., et. al., 2006).

Paradoxné je to, že všetci, bez rozdielu farby pleti, náboženstva, rasy, viac či menej podnetného prostredia majú rovnaké predpoklady a východiskové pozície. Majoritná rodina uchopí šancu a pevne ju zovrie v náruč, pričom rodiny minorít šancu zďaleka obchádzajú. Tu by sme si dovolili konštatovať skutočnosť, že za nižšiu životnú úroveň a celkový štýl bývania si v prvom rade môžu sami. Vlastným pričinením vytvárajú priestor pre kultúrnu a psychickú depriváciu svojich členov rodiny. Nesolventnosť Rómov, nezáujem časti rómskych rodín riešiť svoju bytovú otázku, devastácie bytov, nedoplatky v platení nájomného a služieb spojených s užívaním príbytku a iné nepriaznivé bytové situácie sú toho dôkazom. Možno si to ani neuvedomujú, alebo nechcú uviesť. Tak sa s nimi stotožnili, že ich nemajú za potreby akýmkoľvek spôsobom eliminovať z rodinného prostredia. Táto nízka sociokultúrna úroveň je v literatúre označovaná podľa autorov ako „*nevyhovujúce rodinné prostredie, menej rodinné prostredie, výchovne nedostatočne stimulujúce rodinné prostredie, málo podnetné a deprimujúce rodinné prostredie a pod.*“ (HORŇÁK, L., 2005, s. 20).

Nasledujúcimi slovami si dovoľíme vysloviť našu percepciu znevýhodneného rodinného prostredia, ktoré vnímame ako prostredie z nedostatočnými podnetmi potrebných na uspokojenie potrieb dieťaťa, ako isté obmedzenie v oblasti materiálnej i sociálnej, ktoré má rôzne kombinácie a intenzitu. Prináša so sebou negatívne dôsledky retardujúce vývin dieťaťa a to najmä mentálny, sociálny, emocionálny a profesionálny. Nemôžeme teda obchádzať skutočnosť, že sociálne znevýhodnené a výchovne zanedbané

prostredie pôsobí na vývin rómskych detí retardačne. Práve tu nachádzame súbor najdôležitejších deprimujúcich mechanizmov, prostredníctvom ktorých sa rodí kultúrna a psychická deprivácia. Dôsledkom toho je výrazná negatívna odchýlka od spoločenskej normy. Zrod odlišnosti a pretrvávajúcej problematiky. Táto skutočnosť je jedna z našich stanovených hypotéz, ktorej sa venujeme v prieskumnej časti. Nevylučujeme fakt, že ku kultúrnej a psychickej deprivácii nemôže dôjsť v majoritných rodinách, je však oveľa menšia pravdepodobnosť a zriedkavejší výskyt, čo nám v konečnom dôsledku potvrdzujú zistené údaje v prieskumnej časti.

1.2.4 Spôsob stravovania a vedenie domácnosti

Z vonkajšieho hľadiska dochádza k viditeľným zmenám v bývaní, výchove, ale aj v oblasti stravovania a vedenia domácnosti. Spôsob vedenia a charakter domácností nie je závislý len na materiálnej stránke, na finančných možnostiach, príjmoch danej rodiny, ale na celkovej úrovni života a myslenia každej rodiny alebo skupiny. Korene tohto stavu treba hľadať opäť v minulosti, keď sa obvykle jedlo len raz denne a kedy pochopiteľne, rómske ženy nemali možnosť variť rozmanitejšie a zložitejšie pokrmy, keď chceli vôbec akokoľvek nasýtiť rodinu. Aj keď za posledné roky došlo v tejto oblasti k zmenám, v mnohom táto situácia nezodpovedá základným podmienkam správnej výživy. Chýbajú základné výživné látky. Nakoľko v ich živote dominuje živelnosť, ich „bohaté a tučné dni“ boli a sú sústredené okolo dní výplat, sociálnych dávok. Ostatné zostávajúce dni sú dňami veľmi „chudobnými“. V podstate nevedia ekonomicky hospodáriť, a tým sa líšia od ostatných nerómskych obyvateľov. Možno konštatovať, že strava väčšiny rómskych rodín je v podstate zjednodušená či modifikovaná, čo vzhľadom k ostatnej nerómskej populácii je rýdzo špecifický spôsob saturácie ich základných biologických potrieb. Samozrejme, že nesprávny spôsob stravovania a príprava jedál má negatívny dopad na zdravotný stav dieťaťa ale i dospelého (Kusin, V., et. al., 2006).

1.2.5 Duchovný svet

V duchovnej kultúre, tak ako v iných oblastiach možno odlišovať prvky a prejavy svojského správania a konania. Dôležitosť v tejto oblasti zakladajú na krstení a viere v okolnostiach, ktoré determinujú osud dieťaťa, pomazaniu či stretnutiu pri rakve mŕtveho. Návšteva chorého, umierajúceho, účasť na pohrebe posilňuje súdržnosť a jednotu širokej rodiny. V súvislosti s náboženskými prvkami možno vyzdvihnúť to, že pre ich myslenie sú typické animistické a démonické predstavy s výraznými prvkami uctievania prírody. Veľký význam prikladajú snom, prísaha, tehotenstvu, pohrebu, duchom mŕtvych a zaklínaniam. Veria v sny, poveru, mágie a čarom. Neodlišujú sny a túžby od reality, nie sú ochotní veriť v niečo, čo neprešlo ich pocitom zvnútorňenia, napr. neveria v harmonické spolužitie s majoritnou komunitou, lebo si to ani nevedia predstaviť. Zaujímavé je spomenúť to, že sa veľmi boja čertov, diablov a niektorých zvierat, lebo veria, že im spôsobujú zlo. Náboženstvu sa jedinec prispôbuje najmä vtedy, keď prijatie viery a rituály nie sú spojené s donucovaním. Dodnes majú k cirkvi vzťah len formálny, ich duchovnú podstatu, zásady a učenie nepoznali a ak, tak len povrchné. To znamená, že Rómovia neboli a dodnes nie sú s náboženstvom vnútorne spätí, nehralo v ich živote nikdy dominujúcu úlohu. Majú vlastného Boha, o ktorého sa opierajú a je im nápomocný v biele, v prenasledovaní, v šťastí i v nešťastí (Kusin, V., et. al., 2006).

1.2.6 Umenie, identita jazyka

S Rómami sa spája zmysel pre rytmus a tanec. Disponujú akýmsi vnútorným hudobným nadaním. Aj v ich umení možno nachádzať mnoho špecifik, ktorým sa rómske spoločenstvo líši od ostatných. Umenie v ich komunite je predovšetkým umenie žiť. To znamená, že *„nie je iba odrazom spôsobu života: tento spôsob života sa nezvažuje, nepripravuje, ten sa žije. Je to každodenné umenie, umenie vo všetkom a o všetkom, neoddeliteľné od svojho sociálneho, ekonomického a kultúrneho obsahu. Je to umenie obchodovať, riadiť, umenie robiť muziku alebo tancovať, umenie rečniť,*

komunikovať s druhými, umenie oslavovať“ (LIÉGEOIS, J. P., 1995, s. 82 - 91). Hudobnosť považujú za prejav sebaidentifikácie, dominantný prostriedok ich etnickej hrdosti. Rómovia majú svojich primášov, talentovaných básnikov a spisovateľov. V rómskych piesňach sa odzrkadľuje život tohto národa, pre nás tajomného a doteraz málo poznaného. Spievajú o ľudskej a sociálnej krivde, o biednom živote, o drobných radoostiach, mnohokrát draho vykúpených, o láske, clivej túžbe za milou, o hudbe, zábave a víne, o smútku z rozchodu a opustenosti, o láske k deťom a rodine. Príznačný je pre nich aj humor, odievanie a rómska móda, ktorá má svoje špecifiká. Charakterizuje ich určitá úprava zovňajšku, aj keď nemožno hovoriť o kroji. Preferujú nápaditejšiu farebnosť, ozdobnosť, majú radi blýskavé ozdoby, ich farebné kombinácie sú niekedy veľmi odvážne, respektíve takmer žiadna nie je prekážkou. Aj napriek tomu, že venujú značnú pozornosť voľbe svojho oblečenia, nijak zvlášť sa o ňu nestarajú a neudržujú ju (Vágnerová, M., 1999).

V pohyblivom svete Rómov nadobúda jazyk veľký význam ako prvok identity. Ak nazrieme do minulosti, mnohí konštatujú, že primitívny spôsob života sa odrazil aj v primitívnej skladbe jazyka, prejavujúcej sa nedostatkom pojmom, najmä abstraktných. Keďže pojmy sú odrazom úrovne vývinu spoločnosti, odzrkadľuje sa v nich výsledok poznania spoločnosti. Zaujímavý je v tejto súvislosti postreh Řičana, ktorý uvádza, že v rómčine sa len zriedka používajú všeobecné pojmy. V niektorých prípadoch ani neexistujú a myslenie je preto veľmi konkrétne (Řičan, S., 1998). Význam viet je často pochopiteľný až z kontextu, intonácie hlasu, sprievodných gest, mimiky a súbežne prebiehajúcej empatie až telepatie. Nie nadarmo je pre nich charakteristický osobitne vyvinutý zmysel pre nonverbálnu komunikáciu a ich dorozumievací proces sa nezaobíde bez mimiky, gestikulácie, haptiky, posturiky a kinestetiky. Dokážu veľmi dobre čítať z reči a očí pohľadov, čo najmä v detskom veku neprispieva k rozvoju verbálnej reči. Majú mimoriadne vyvinutý zmysel pre poznanie a odhadnutie človeka „na prvý pohľad“ a intuíciou. Vedia „okamžite“ prečítať človeka, jeho vlastnosti a úprimnosť. Na základe tohto poznania potom volia komunikačný štýl (Rosinský, R., 2006). Štýl reči je sprevádzaný výbušným temperamentom a emocionalitou a jazykové prejavy

vykazujú pestrú škálu citov a afektovanosti. K podobným záverom dospel aj Říčan, ktorý sledoval správanie rómskych žiakov v škole a identifikoval v ňom prejavy živého temperamentu, vykrikovanie, nesústredenosť, nevychovanosť, hravosť, hlučnosť, vzurnosť, agresívnosť, nezáujem o školu. Podľa autora sa aj v sociálnej komunikácii dospelých vyskytujú podobné prejavy, a to najmä pri riešení sporov, ktoré sa u nich nezaobídu bez prejavov živého temperamentu, hlučnosti, nadávok s hroziacimi gestami, pričom zmierenie môže nastať veľmi ľahko a rýchlo (Říčan, P., 1998). Vo všeobecnosti svoj jazyk dosť zanedbávajú, najmä rodičia z osád rozprávajú so svojimi deťmi skomoleným jazykom pretkaným slovakizmom či maďarizmami s rómskymi koncovkami, čo neprispieva ku skultúrnemu a ďalšiemu rozvoju rómskeho jazyka alebo jeho nárečí. To vedie k ďalším neúspešnostiam vo vzdelávacom procese a spoločnosti vôbec.

1.3 Základná podstata psychológie Rómov

Rómska psychika sa v niektorých prípadoch odlišuje od psychiky Nerómov. V každodennej praxi sa prejavujú odlišné vzorce správania a konania, ktoré je potrebné chápať ako dôsledok špecifických rysov a dekodovať ich na základe znalosti horizontov rómskej psychiky. Dajú sa rozdeliť do troch vzájomne prelínajúcich sa okruhov:

- **archatypy rómskej mentality** - prežívanie času a priestoru, preferovanie zážitku, zvnútorňovanie sna, sociálna komunikácia, negácia individualizmu,
- **hodnotový systém** – slobodný život, uznávanie rodovej hierarchie a rodovej tradície, dedičstvo predkov, láska k deťom, peniaze,
- **obranné mechanizmy** – ukrivdenosť, izolácia, ostrá konfrontácia.

1.3.1 Archatypy rómskej mentality

V psychológii, pôvodne podľa Junga sú archatypy „neurčené mechanizmy odovzdávania dedičných schémantických predstáv od začiatku ľudskej civilizácie a kultúry. Sú obsahmi a náplňou všelidského kolektívneho

nevedomia“ (JUNG,C.,G., In: ĎURIČ, L., et. al., 1997, s. 35).Všeobecne možno hovoriť o praobraz, pratype, praforme, pôvodnom type, pôvodnej forme, pôvodnej podobe či pravzore. Archatypy sú realizáciou základných skúseností ľudstva a spolu predstavujú genetický základ osobnosti. Hlavným rómskym mentálnym fenoménom je nutnosť primárneho uspokojovanie všetkých momentálnych fyziologických, prípadne (ďalej príp.) psychických potrieb. Jednoznačné preferovanie silného zážitku a to i za cenu vedomých osobných strát v budúcnosti, či dokonca za cenu vlastného sebazničenia. Nerozlišujú horizonty snov, osobných prianí či túžob a reality. Sú schopní veľmi silne sa identifikovať so svojou osobnou predstavou, uveriť jej a povýšiť ju na realitu. Negatívom je potom neschopnosť rozlišovať medzi realitou a fikciou, ale predovšetkým neochota veriť v niečo, čo neprešlo alebo nemôže prejsť procesom zvnútorňenia. Individualistické snahy napr. vyniknúť mimo rámec rodiny sa chápe ako prejav odvrátenia sa od rómstva, nemajú potrebu naplňovať osobné ambície. „*Moje miesto je tam, kde jsou moji lidé*“ (BAKALÁŘ, P., 2004, s. 76).

Rómovia nechápu a neprežívajú dimenziu času ako lineárnu s jej horizontmi historickými, prítomnými a budúcimi. Ich čas sa orientuje len na rozmer aktuálne prežívanej prítomnosti. „*U Romů je pohled do budoucna silně potlačen, spíše neexistuje*“ (ŘÍČAN, P., 1998, s. 31). Pozitívne stránky napr. bezprostrednosť a negatívne napr. nezodpovednosť tejto tendencie sú dobre známe. Spôsob ich života si nevynucoval vytváranie vedomej priestorovej zakotvenosti a v rovine myšlienkovvej abstrakcie, preto spravidla chýbajú mechanizmy uvažovania v štruktúrach a vzoroch logických postupností, napr. znížená schopnosť verbalizovať priestorový algoritmus, či zvládanie zložitejších myšlienkových reťazcov analytickej a syntetickej povahy.

1.3.2 Hodnotový systém

Systém hodnôt určuje najvšeobecnejšie postoje, životný štýl a morálku každého človeka. Všetko, čo podporuje ilúziu bezstarostného života je Rómami hodnotené pozitívne. Uznávajú rodovú hierarchiu a rodové tradície, sebadôveru plynúcu z väzby na minulosť. „*Jedna matka, jeden otec a mnoho dětí - v tom je*

síla Romů“ (BAKALÁŘ, P., 2004, s. 77). Počet dětí určuje míru rodové prestiže. Peniaze vnímajú ako základnú potrebu pre prežitie, nie ich zhromažďovanie, ale prostriedok k dosiahnutiu pocitu životného naplnenia.

1.3.3 Obranné mechanizmy

K procesom, ktoré eliminujú deštruktívne účinky patria obranné mechanizmy. Ide o procesy odstraňovania úzkosti a ohrozenia, ktorých zmyslom je zachovať celistvosť a neporušenosť ega. Obranný mechanizmus je sebazáchovný prostriedok obsiahnutý v ľudskej psychike. V rómskom spoločenstve sa vyskytujú mechanizmy:

- **ukrivdenosti**, vedomej krivdy, podozrievavosti, odmietania akýchkoľvek alternatívnych možností nápravy a pomoci,
- **izolácie**, dobrovoľnej sociálnej separácie, dobrovoľného odmietania vzájomných nosných konfrontácii a nutného sebazapoznávania,
- **ostrej konfrontácie**, prostredníctvom ktorej používajú aj násilnícke prostriedky (Bakalář, P., 2004).

Dôsledkami týchto mechanizmov sa najčastejšie objavuje spoločenská rezignácia, zatrpknutosť, negácia, nihilizmus vnímaný ako viera v nič a hostilita, vnímaná ako tendencia ublížiť inému človeku, sklon k nepriateľstvu.

2. SOCIALIZÁCIA, VZŤAH MAJORITNÉHO OBYVATEĽSTVA K RÓMOM A NAOPAK

Spoločenské zmeny výrazným spôsobom zasiahli oblasť minoritnej spoločnosti. Táto skutočnosť predstavuje jednu z hlavných príčin vzniku sociálneho napätia, sociálnych konfliktov medzi majoritnou a minoritnou spoločnosťou. Sme mnohokrát svedkami stúpajúcej agresivity, národnostnej neznášanlivosti, militantne orientovaných aktivít motivovaných silnejúcim fundamentalizmom v mnohorakej podobe. V rámci témy kapitoly sme sa zamerali na medzilidské vzťahy medzi minoritou a majoritným obyvateľstvom v typických životných situáciách, cieľom čoho sme nachádzali príčiny a dôsledky pretrvávajúcej problematiky. Pre obe strany minoritu i majoritu je spolužitie mnohokrát stresujúce, a to tým viac, čím sú väčšie rozdiely v životnom štýle a antropologických odlišnostiach. Pre majoritu je dôležitým princípom spolužitie a z toho plynúca výzva budovať kontakty s minoritami na rozvíjanie zmyslu pre odlišnosť a na tolerancii. Pre minoritu je naopak dôležité zachovať si svoju etnickú identitu a pritom sa naučiť využívať nielen ľudské práva, ale rešpektovať i normy a povinnosti štátu, v ktorej sa rozhodla žiť. Chvília sa zdá akoby sa utvoril uzavretý kruh, z ktorého niet úniku. Čas však plynie a cena za meškanie je čoraz väčšia. Každý jednotlivec či komunita má svoje zvláštnosti, pre ktoré sú prijatí a akceptovaní, alebo naopak, odmietaní. V každej ľudskej bytosti dokážeme nájsť niečo, čo iní nemajú, alebo niečo, čo by sme chceli mať my. Bez rozdielu by sme sa však mali naučiť vnímať a rešpektovať ľudskú bytosť takú, aká je. Rôzne pohľady na evolučný pôvod Rómov potvrdzujú, že aj „*Róm je predovšetkým človek, až potom je Róm Slováč, Maďar, žena, muž a pod. a bez estetickéj a umeleckej sebaidentifikácie by nebol človekom v pravom slova zmysle*“ (PLUTKO, P., et. al., 1992, s. 12). Spolužitie majoritnej spoločnosti s rómskym etnikom je problémom etickým, politickým, zdravotným, ekonomickým a sociálnym, na ktorý je potrebné pozeráť sa z dvoch pohľadov:

- **z pohľadu rómskeho etnika**, ktoré má problémy pri začleňovaní sa do majoritnej spoločnosti,

- **z pohľadu majoritnej spoločnosti**, ktorá má problémy v spoložití s rómskym etnikom.

Je žiaduce si uvedomiť, že tento zložitý problém nemôže byť riešený jednostranne. Riešením nemôže byť prispôsobenie Rómov majoritnej spoločnosti. Neobstojí ani argumentácia, že rómske etnické spoločenstvo má právo „na svoj vlastný spôsob života“. Ako sa dá pristúpiť k riešeniu? Budeme sa stále riadiť predsudkami? Zaiste mnohých napadla myšlienka „spoločne“, ale ako? Spoločne, keď vládne z oboch strán obrovská nedôvera? Spoločne, ak chýba dôsledná vôľa veci riešiť celostne? Odlišná kultúra rómskej menšiny a celkový spôsob života Rómov zvyšuje mieru spoločenského odmietania majoritnou populáciou. V majoritnej spoločnosti prevláda názor, že značná časť Rómov sa nechce alebo nevie adaptovať na spoločenské normy danej spoločnosti. Podkladom toho budú nasledovné kritéria integrovanosti rómskych rodín, ktorými chceme poukázať na fakt, že nie všetci sú rovnakí a nemožno všetkých súdiť len na základe toho, že je „Róm“. Domnievame sa, že tieto kritéria sú dostatočným opodstatnením myšlienky „nie je Róm ako Róm“. Uvádzame nasledovné skupiny Rómov:

- **Prvú skupinu** tvorí výrazne negatívne sa prejavujúca skupina. Ide o neintegrovaných Rómov, ktorí bývajú v izolovaných zdravotne a sociálne rizikových lokalitách, osadách. Nepracujú, deti nepravidelne navštevujú základné školy, je u nich typická nízka ašpiračná úroveň a rozšírený analfabetizmus, páchajú trestnú činnosť, ktorá je často zdrojom ich príjmov. Bakalár uvádza, že sú to chronicky nezamestnaní a často vzhľadom na nízku alebo žiadnu kvalifikáciu a pracovné návyky aj nezamestnateľní (Bakalár, P., In: Horňák, L., 2005). Táto skupina predstavuje menšiu časť rómskej populácie, ale i tak negatívny spôsob ich života vedie majoritnú spoločnosť k utváraniu nesprávnych, negatívnych predstáv o celom etniku, čím sa udržujú nepriaznivé názorové stereotypy.

- **Druhá skupina** nastúpila cestu spoločenskej integrácie. Ide o polointegrovanú skupinu Rómov. Sú to neproblémoví Rómovia bez vyššieho

vzdelania, ktorí však pracujú a žijú kultúrne. Môžu mať aj nerómskeho partnera. Ich spôsob života nesie so sebou niektoré historicky podmienené zvláštnosti. Na jedenej strane u nich dochádza k narušeniu tradičných vzťahov k netradičnému rómskemu prostrediu, na strane druhej nové vzťahy k nerómskemu okoliu neboli nadviazané a neboli plne prevzaté a osvojené spoločenské normy majority. Charakterizuje ich preceňovanie vonkajších prvkov materiálnej kultúry, vzdelanie je v ich hodnotovom rebríčku stále dole.

- **Tretia skupina** je najviac integrovaná, nazývaná aj ako „rómska elita“. Táto skupina sa snaží o plnú spoločenskú emancipáciu a zvýšenie prestíže tak, ako to ich životu, mysleniu a práci zodpovedá. Je väčšinou vysokoškolsky vzdelaná, ale sú to tiež podnikatelia a profesionálni hudobníci. Mnohokrát však ani táto skupina nie je svojim okolím prijatá, stretáva sa s odmietaním, podozrievaním, osočovaním a diskrimináciou. Cítia ako krivdu, že ich niekto posudzuje podľa neprispôsobivej skupiny Rómov a že ich snahy nie sú spoločnosťou spravodlivo hodnotené. A preto je mnoho prípadov, keď sa táto skupina dištancovala od tých „špinavých Rómov“ v snahe, aby ich zlá povesť nepoškodila ich obtiažne získanú sociálno – ekonomickú a spoločenskú prestíž. Je dobré ale pripomenúť si i to, že rómsky jednotlivci, ktorí žijú iným spôsobom ako tradičná rómska komunita, nie sú ňou tolerovaní a sú z nej vylúčení a odsudzovaní (Turčinová, E., Hubschmannová, M., In: Horňák, L., 2005).

Táto stránka poznania rodiny je podložená relatívne objektívnymi údajmi, ktoré sú minimálne skreslené subjektívnymi názormi. Je to stála výzva, lebo poznanie reality rodiny umožní predísť predsudkom, stereotypným hodnoteniam. A len z pochopenia fungovania rómskej rodiny môže vziť najoptimálnejší spôsob prístupu, ktorý by vytvoril základ pre vhodnejší spôsob jej prispôsobenia sa majoritným normám, ale tiež predpoklad pre lepšie spolužitie majority a rómskej minority (Schusterová, N., Uramová, P., 2006).

2.1 Spoločenská problematika

V tejto podkapitole sa dostávame k záležitosti, ktorá je v spoločenskej praxi mimoriadna závažná. Definovať spoločenskú problematiku je pomerne náročné

už z len z toho hľadiska, že sa nejedná o celé rómske spoločenstvo, aj keď si to mnohí myslia, skôr o problém sociálneho vylúčenia neintegrovaných Rómov. Podľa kritérií integrovanosti uvádzaných v úvodnej časti druhej kapitoly máme na mysli prvú a druhú skupinu Rómov. Poukázali sme na to, že nie všetci sú rovnakí. Už tým vznikajú neadekvátne predsudky, ktoré sa spravidla zovšeobecňujú na celú societu Rómov. Pokladáme to však voči tým „integrovaným“, voči „rómskej elite“ za nedôstojné. Zo strany majority je na jednej strane Róm považovaný za veselého, spoločenského a na druhej strane je im najčastejšie vytýkaná *„prílišná hlučnosť, vulgarizmy, etnicky motivovaná neznášanlivosť, vypočítavosť, psychická labilita, nesúdenie voči sebe samému, malá vytrvalosť a trpezlivosť, nedodržiavanie hygieny, zlé susedské vzťahy s majoritou, nedostatok vzdelanosti a nezáujem o ňu, zlá pracovná morálka, nespoľahlivosť, stály pocit ohrozenia, komplex menejcennosti, nesamostatnosť, kriminálne sklony, voľná sexualita a sklony k prostitúcii“* (ŠEVČÍKOVÁ, V., 2003, s. 43-44).

Príslušníci každej skupiny vnímajú a uvedomujú si špecifické vlastnosti svojej skupiny a odlišnosti vo vlastnostiach iných skupín. Toto historicky dlhodobé vnímanie odlišností viedlo k vytvoreniu pomerne stabilných sociálne-psychologických stereotypov a postojov. Je to prirodzený jav sprevádzaný čím ďalej, tým intenzívnejším nežiaducim správaním a konaním.

2.1.1 Postoj, stereotyp, predsudok

Človek, ktorý býva odlišný je ťažšie akceptovaný a často práve preto získava nižší sociálny status. Odlišnosť vyvoláva v ľuďoch neistotu a v súvislosti s ňou aj ďalšie nepríjemné pocity. Nevieme aký odlišní jedinci sú, nepoznáme ich a nie sme si istí, ako by sme sa k nim mali správať. Odmietanie je najjednoduchším obranným mechanizmom, ktorý predstavuje únik z nepríjemnej situácie. Človeku líšiaceho sa sociokultúrne či etnickou príslušnosťou nerozumieme, nedohovoríme sa s ním, nepoznáme zvyklosti kultúry, jeho úprava zovňajšku nám môže pripadať nevhodná či smiešna. Je iný. Naša spoločnosť však odlišných ľudí odmieta alebo im integráciu v značnej miere sťažuje. Či už je to Róm, Maďar, Rus a pod. (Vágnerová, M.,

1999). Nech si už zvolíme akýkoľvek postoj, stanovisko, zaujmeme akúkoľvek pozíciu posúdenia a hodnotenie, musíme si uvedomiť, že konáme v prospech alebo neprospech jednotlivca či skupiny.

Vznik postojov nezávisí takmer od vrodenných činiteľov, nerodíme sa s nimi, utvárajú sa v ontogenéze, najmä v dôsledku sociálnej determinácie. Vznikajú v priebehu socializácie, sú výsledkom sociálneho učenia, vznikajú na základe predchádzajúcich skúseností. Sú teda naučené, získané čiastočne v rodine, od ľudí, prostredníctvom médií, literatúry a pod. „*Postoje sú relatívne trvalé sústavy pozitívnych alebo negatívnych hodnotení, emocionálneho cítenia a tendencií konať pre ale proti sociálnym objektom*“ (SCHUSTEROVÁ, N., URAMOVÁ, P., 2006, s. 122). Každý postoj má tri zložky:

- **kognitívnu**, ktorá pozostáva z informácií, názorov a presvedčení, ktoré máme o sociálnom objekte,
- **emocionálnu**, vzťahujúcu sa na emócie súvisiace so sociálnym objektom, ide o citový vzťah k sociálnemu objektu v kladnom alebo zápornom smere,
- **konatívnu**, týkajúcu sa správania, behaviorálna, ktorú tvorí tendencia, pohotovosť človeka správať sa voči sociálnemu objektu určitým spôsobom (SCHUSTEROVÁ, N., URAMOVÁ, P., 2006).

Vôbec nie bezdôvodne sme nasmerovali našu pozornosť k postojom. Práve postoje majority sa nesú v negatívnom duchu a do veľkej miery vytvárajú bariéry úspešnejšej integrácie Rómov do spoločnosti. Mnohí si možno ani neuvedomujú, že postoj ako taký je potencionálne veľmi nebezpečný, najmä ak sa v súlade s ním aj správajú. Aká je vierohodnosť postojov ľudí? Majú dostatočné množstvo adekvátnych poznatkov o „tých“, ktorých segregujú na okraj spoločnosti? Nechajú si presvedčaním zmeniť postoj, len aby nepadla ich atraktivita? Pokladáme za potrebné zamyslieť sa nad tým, prečo ich mnoho ľudí posudzuje len na základe skresleného obrazu, zaujme postoj bez nedostatočného overenia skutočností. Postoje majoritnej spoločnosti k Rómom bývajú často ovplyvňované nedostatočnými znalosťami, skúsenosťami, negatívnymi zážitkami, ktoré nie sú mnohokrát prežité na vlastnej koži. Vytvára sa zdanlivý, neodôvodnený, neúplný a v každom prípade nereálny

obraz. Domnievame sa, že v značnej miere je práve takýmto spôsobom posudzované rómske etnické spoločenstvo. Dochádza k chybe v sociálnej percepcii. Percepcia je mylná a skreslená. Zarážajúcim faktom je to, že nositelia postojov vzťahujú zreteľné hodnotenie na všetkých príslušníkov určitého etnika, než by posudzovali jednotlivca či skupinu podľa reálnych charakteristík. Platí, čím menej informácii o niekom máme, tým ľahšie sa uchýlime ku „stereotypom“ a „predsudkom“, ktoré patria k špecifickým druhom postojov. Tieto pojmy odrážajú reálnu situáciu v ľudskej spoločnosti, kde sa príslušné javy vyskytujú vo veľkom počte vo vzťahoch medzi etnikom, národmi, rasami a kultúrami. Výstižnú definíciu stereotypu uvádza Nakonečný slovami: *„stereotypy sú míněné o třídach individuu, skupinách nebo objektoch, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímaní a posuzování toho, k čemu sa vzťahujú; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí“* (NAKONEČNÝ, M., 1997, s. 223). Autorky zaoberajúce sa sociálnou psychológiou veľmi zjednodušene a výstižne označujú stereotyp slovami *„všetkých háždeme do jedného vreca“*. Ide o stereotypné vnímanie všetkých v skupine, ktorí majú rovnaké vlastnosti a nie sú medzi nimi žiadne rozdiely (SCHUSTEROVÁ, N., URAMOVÁ, P., 2006, s.126).

Predsudok definujú Hartl a Hartlová ako *„předpojatost, názorová strnulost; emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou“* (HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2000, s. 464). Negatívne až averzívne pocity voči jednotlivci či skupine, neuspokojivé overenie všetkých skutočností, nedostatočné úsilie pochopiť a prijať vnútorné rozdiely sú považované za typické predsudky, ktoré dnes hýria svetom. Práve preto sme si zvolili hypotézu smerujúcu k potvrdeniu, alebo vyvráteniu, či táto príčina spôsobuje v dostatočnej miere problematiku.

Pokladali by sme za neadekvátne vyzdvihnúť charakter postojov len jednej strany. V našom prípade postojov majority. Aj u Rómov pretrvávajú postoje, v ktorých však prevažujú postoje dominujúce neistotou, nespravodlivosťou a vedomím odmietaním. *„Masmédia o nás neukážou nic dobrého, jenom to špatný. Ale jsou i slušný romský rodiny“*. *Mladá Romka cítí jako*

nespravedlnost, že: „Všude na nás koukají, jako kdybysme byly zvíře ze zoologický zahrady. Tak jsme černý, nějaký bejt musíme... Já za to nemůžu, že jsem Romka“ (VÁCLAVOVÁ, L., In: VÁGNEROVÁ, M., 1999, s. 376). Pociťujú menejcennosť a podceňovanie. Naučili sa reagovať pasivitou, syndrómom naučenej bezmocnosti, v ktorom prevažuje tendencia vymáhať výhody a ohľady na majoritné spoločnosti, ktorá je neprijímaná ako rovnocenná. Dôsledkom ich nízkej sebadôvery je to, že sa prestávajú spoliehať na vlastné schopnosti. Neriešia svoje problémy aktívne, jednak neveria, že by to malo zmysel a jednak si zvykli to nerobiť. Ševčíková na túto skutočnosť reaguje slovami, že Rómovia pri hodnotení majority zaujímajú až schizofrenne protikladné stanoviská. Ostro kritizujú „gadžovský“ citový chlad, nedostatok nehy, odmeranosť, napätie, vypočítavosť, lakomosť, nedostatok pohostinnosti, bezcharakternosť, podráždené správanie, xenofóbiu a rasové výpady voči Rómom a nie sú ochotní priznať žiadne ich klady a pozitíva. Na druhej strane k nim prejavujú obdiv, predovšetkým k materiálnym hodnotám. Autorka ďalej upozorňuje na to, že aspekty vzájomného pozitívneho a negatívneho hodnotenia zjavne nie sú u Rómov a Nerómov vyvážené, a že zo strany Rómov možno jednoznačne hovoriť o extrémnejšom xenofóbnom naladení voči majorite (Ševčíková, V., 2003).

Zaujímalo nás, aký postoj majú Rómovia k sebe samým. Ich obraz vnímania obsahuje obraz krivdy v podobe slov „*My sme tí, ktorým sa vždy krivdilo a krivdí sa im stále*“ (KUSIN, V., et. al., 2006, s.51). Na druhej strane si na sebe si najviac cenia úprimnosť, priateľskosť, rodinnú súdržnosť, lásku k deťom, úctu k starším, solidaritu, zdvorilosť, zdvorilosť, schopnosť intenzívneho prežívania citov a emócií, psychické odolnosti.

„*Dokud člověk nezíská nějaké vědomosti o jiné kultuře, nelze o něm říci, že je vzdělaný, protože celý jeho rozhled je natolik podmíněn vlastním společenským prostředím, že si neuvědomuje své omezení časové, ne-li místní, je provinciálním a téměř nevyhnutelně má sklon přijímat kritéria a hodnoty vlastní společnosti za absolutní*“ (BALVÍN, J., et. al., 1997, s. 50).

2.1.2 Diskriminácia

Z predsudkov často vyplýva diskriminácia, ktorá je podložená na základe nejakej odlišnosti napr. pre rozdielny vek, pohlavie, náboženstvo, národnosť, spoločenskú triedu, rasu, etnickú príslušnosť, pre fyzické alebo psychické postihnutie a pod. Uvedomujeme si, že ak je niekto pod vplyvom kontrolovateľných predsudkov, nedopúšťa sa tým diskriminácie, avšak strata kontrolovateľnosti môže viesť k činom od osočovania, exklúzii, útokom cez extrémne agresívne správanie i konanie, až ku genocíde čiže vyhladeniu, nacionalizmu, nacizmu a pod. Konanie, ktoré prekračuje obyčajné vnímanie rasových odlišností a pretvára sa na nepriateľské aktivity voči príslušníkom inej rasy. V diskriminácii sa prejavujú v agresívnom verbálnom alebo fyzickom správaní, čo môžeme označiť ako rasizmus. (Průcha, J., 2004). Uvedená definícia autora vyjadruje, že o rasizme sa môže hovoriť tam, kde dochádza k priamemu ohrozovaniu jednej rasovej skupiny zo strany inej rasovej skupiny. Nemožno však stotožňovať rasizmus s pocitmi sociálneho dištancu alebo nízkej obľúbenosti príslušníka jednej rasy u príslušníka inej rasy, to by bola asi väčšina obyvateľov vyhlásená za rasistov. Dobre to vystihuje britský psychológ Geiddes keď konštatuje, že *„odmietavý postoj alebo i predsudok voči inej rase či kultúre ešte nie je rasizmom, ten sa prejavuje až diskrimináciou, kedy jednej skupine ľudí sú upierané práva a príležitosti, ktorými disponujú druhí“* (GEIDDES, A., In: PRŮCHA, J., 2004, s. 64).

Rómovia sú na Slovensku častými obeťami rôznych foriem diskriminácie, ktorá je voči nim v rôznej miere rasistická:

- **v latentnej**, skrytej podobe,
- **radikálnej**, revolučnej podobe,
- **extrémnej**, výstrednej podobe (Kollár, M., Mesežnikov, G., et. al., 2000).

Pretože latentná forma je najrozšírenejšia a ovplyvňuje každodennosť Rómov, práve ňou trpia Rómovia najviac, stretávajú sa s ňou pravidelne v každodennom styku s úradmi štátnej správy a samosprávy, v dopravných prostriedkoch, v reštauračných a zdravotníckych zariadeniach, pri nástupe do zamestnania, či ako spotrebiteľia. Škála diskriminačných postupov napr. v

zdravotníctve je široká, od vyčlenenia ordinačných hodín výlučne pre Rómov, cez oddelené izby pre rómskych a nerómskych pacientov, až po neochotu rýchlej zdravotníckej pomoci vstúpiť do rómskej osady. Nadštandardne prichádza k diskriminácii Rómov v reštauračných zariadeniach a v službách celkovo. Niektoré zariadenia sú dlhé roky chronicky známe nevypúšťaním rómskych zákazníkov, no situácia sa aj pre nedostatok postihov a laxnosť polície nemení. Inou formou diskriminácie je represívne konanie polície voči Rómom. Na opakované sťažovanie, že polícia sa k nim správa inak ako k ostatným, tvrdenia príslušníkov polície sú charakteru, že útoky proti Rómom nemôžu byť rasistického pôvodu, pretože majoritná populácia na Slovensku a Rómovia sú súčasťou jednej, indoeurópskej rasy. Týmto postupom je vyriešených mnoho problémov. V rámci tejto logiky posudzovali aj mnohí sudcovia prípady rasových útokov. Často uznali nenávisťou motivovaný trestný čin ako fakt, no rasový motív neuznali z jednoduchého dôvodu, ktorým bolo tvrdenie že z antropologického hľadiska sú Rómovia biela rasa (Kollár, M., Mesežnikov, G., et. al., 2000). Z toho vyplýva, že rasa, vnímaná prevažne ako telesná odlišnosť nie je dominantnou príčinou diskriminácie. Stotožňujeme sa s Hayesovou, ktorá uvádza, že rozhodujúca je kultúra prostredia, z ktorej jedinec pochádza (Hayesová, N., In: Průcha, J., 2004). Práve ona ho sprevádza každým krokom a zapríčiňuje tieto negatívne skutočnosti. Ako existujúce predsudky eliminovať, alebo aspoň zmierňovať? V súčasnosti je vypracovaných niekoľko aktivít, programov, kampaní, ktoré však skôr prinášajú nálezy svedčiacie o neúspešnosti, pokiaľ máme na mysli elimináciu etnických a rasových predsudkov. V každom prípade musí každý nositeľ predsudkov vychádzať od seba a pokúsiť sa o hlbšie poznanie tohto etnického spoločenstva. Domnievame sa, že zo strany majority je to najprirodzenejšia a najúčinnnejšia cesta. Zaiste aj Rómovia musia preukázať väčšie úsilie a snahu ku kooperácii.

2.1.3 Kriminalita

Štatisticky sa Rómovia podieľajú na kriminalite významne vyššou mierou ako príslušníci majoritnej populácie. K tvrdeniu o vysokom podiele na páchaní

priestupkov a trestných činov treba dodať, že prevažujú priestupky a celospoločensky menej závažné trestné činy. Tento stav je spôsobený skutočnosťou, že v prípade Rómov nadštandardne ide o prostispoločenskú činnosť občanov žijúcich na veľmi nízkej sociálnej a kultúrnej úrovni, ktorej sa dopúšťajú v dôsledku nezamestnanosti, nízkych príjmov, neschopnosti hospodárne nakladať s finančnými prostriedkami, snahe zabezpečiť si existenčné prežitie. „...mnoho mladých Rómov sa nechce podieľať na rozvoji komunity, ale zároveň nie sú prijatí majoritnou spoločnosťou. V dnešnej spoločnosti dochádza k rozpadu, alebo oslabeniu tradičnej komunity; industrializácia a napodobňovanie sociálnopatologického správania vedú Rómov k asociálnemu správaniu“ (HRONCOVÁ, J., ŠEBIAN, M., In: MARCINČIN, A., MARCINČINOVÁ, E., 2009, s. 30).

Kriminalita je preto pre veľkú časť rómskej populácie na Slovensku racionálnym východiskom riešenia situácie. Medzi sociokultúrne špecifiká radí Šúryová slabú sebakontrolu, strach, vrátane skupinového strachu, dôraz na prítomnosť, iný hodnotový rebríček a nadradovanie príbuzenských záujmov nad spoločenské záujmy „nepomôcť bratovi trebárs aj v trestnej činnosti je pre Róma väčší prehrešok ako poškodiť spoločnosť“ (ŠÚRYOVÁ, E., 2001, s. 485-486). Dôsledky zvýšenej kriminality pre rómsku menšinu sú devastujúce: „kriminalita mravne a duševne ničí [Rómov], keď pobyt vo väzení zhoršuje povahu väzňa a vzťah k normálnym ľuďom; rómska menšina sa utvrzuje v tom, že byť väznený je normálne a nie je to nič odsúdeniahodné; klesá tolerancia majority voči Rómom a rastie nenávisť; a dochádza k veľkej ekonomickej záťaži spoločnosti“ (HRONCOVÁ, J., ŠEBIAN, M., In: MARCINČIN, A., MARCINČINOVÁ, E., 2009, s. 30). Riešenie vysokej kriminality Rómov je v jej prevencii, ktorá musí „rešpektovať osobitosti v hodnotovej orientácii a spôsobe života adresátov“, v uplatňovaní princípu solidarity, participácie, osobnej zodpovednosti, pozitívnej stimulácie a riešenia problému v mieste vzniku, v prirodzenom sociálnom prostredí občana. Najdôležitejšiu úlohu zohráva výchova a vzdelanie, ktoré budú akceptovať etnické, kultúrne a sociálne odlišnosti rómskych detí, mládeže a dospelých.

2.1.4 Zdravotný stav

Zlá sociálna a ekonomická situácia a s ňou súvisiace nevyhovujúce bytové aj infraštruktúrne podmienky v mieste bydliska sú príčinou súčasného nepriaznivého zdravotného stavu Rómov na Slovensku. To je tiež jedna zo závažných problematík, ktoré s týmto spoločenstvom súvisí. Väčšina publikovanej literatúry o zdravotnej situácii obyvateľov Slovenska v súčasnosti koncentruje pozornosť na vysokú rozšírenosť infekčných a pohlavných chorôb u Rómov. Zároveň poukazuje na skutočnosť, že miera rozšírenosti infekčných chorôb medzi rómskou populáciou je vyššia než u majoritnej populácie. Chorobnosť spojená s nedostatočnou hygienou, chudobou a ďalšími exogénnymi príčinami sa preto stáva obzvlášť závažnou. Chudoba určitej časti Rómov sa prejavuje napr. vysokou pravdepodobnosťou krátkej dĺžky života, vysokou frekvenciou ochorení, chronickými chorobami, trvalým znížením fyzickej aj mentálnej výkonnosti. Údaje o zdravotníckej starostlivosti upozorňujú na zlú komunikáciu medzi Rómami a zdravotníckymi pracovníkmi a nedostatočné chápanie dôležitosti zdravotníckej prevencie zo strany určitej časti rómskeho etnika. Všetky dostupné dáta vypovedajú o opätovnom zhoršovaní zdravotného stavu najmä v stále sa rozširujúcich izolovaných rómskych osadách (Kollár, M., Mesežnikov, G., 2000).

Tieto rodiny sú sociálne handicapované, žijú na periférii majoritnej spoločnosti. Sociálne postavenie, antropologické odlišnosti, ekonomické podmienky ich dlho vzdäľovali a vzdäľujú od ostatného obyvateľstva. Súčasnú životnú podmienku znížili u veľkej časti rómskeho spoločenstva životnú úroveň a doterajší štýl života. Mnoho ľudí sa domnieva, že vo viacerých rodinách je zlá sociálna a ekonomická situácia zapríčinená vrodenými a zdedenými dispozíciami. Nevylučujeme fakt, že táto genetická výbava je v niektorých prípadoch pôvodcom vzniku problémov. Myslíme si však, že v intenzívnejšej podobe zapríčiňuje zaostalosť a znižuje životnú úroveň nedostatočná znalosť slovenského jazyka, slabá pripravenosť prispôbovať sa konvenciám majoritnej populácie, nízka hodnota vzdelania medzi Rómami, nedostatočná informovanosť, neochota prijať pomoc, neadekvátne segregácia. Týmito faktormi prispievajú k nárastu a intenzite

problémov aj v oblasti zdravotného stavu. V konečnom dôsledku to potvrdzujú aj slová Vágnerovej: „nelze říci, že by Romové byli mentálně handicapováni, ale struktura jejich inteligence je jiná“ (VÁGNEROVÁ, M. 1999, s. 374).

2.1.5 Nezamestnanosť

Presné štatistiky rómskej nezamestnanosti neexistujú, ale na základe neoficiálnych údajov je však zrejmé, že počet nezamestnaných Rómov na Slovensku systematicky rastie a tvoria výraznú väčšinu dlhodobo nezamestnaných. Čo ju zapríčiňuje? Za hlavný problém sa považuje nízka kvalifikovanosť, nezáujem zamestnávateľov, nízka pracovná morálka časti Rómov, nezáujem o zamestnanie v rámci verejnosprospešných prác a nedostatok pracovných príležitostí najmä v okresoch s vysokým počtom Rómov. Súhlasíme, že z jednej strany si sami zapríčiňujú dištancovanie sa od pracovných príležitostí, no na druhej strane si myslíme, že je potrebné aplikovať aj opatrenia, ktoré napr. zvýšia ich morálnu kultúru, kvalifikovanosť, väčší záujem o prácu ako takú, čím by sa ťažšie, ale predsa aspoň preukázala snaha odbúrať tieto kumulované handicapy. Východisko vidíme jednoznačne vo výchove a vzdelávaní. V procese socializácie rómskeho etnika môže byť výchova a vzdelávanie relatívne úspešným procesom s preukázateľnými výsledkami len za prirodzeného predpokladu, že nebude prebiehať živelne, pod tlakom náhodných iracionálnych síl. Že sa teda nerealizuje za absencie socializačnej projektivity, sociálnych programov a cieľavedomého usmerňovania zo strany školy a jej hlavného subjektu, ktorým je plnohodnotný, odborne fundovaný učiteľ (Kusin, V., et. al., 2006).

Netvrdíme, že sa už na území Slovenska neaplikovali aktivity zamerané na riešenie tejto problematiky. Spomenieme napr. opatrenia orgánov štátnej správy v oblasti pasívnej i aktívnej politiky zamestnanosti sa v uplynulých rokoch orientovali na vytváranie verejnosprospešných pracovných miest a na rekvalifikáciu tzv. tradičných ľudových remesiel. Ich efekt bol však na trhu práce zanedbateľný. Alebo možno spomenúť, že sa štát snažil umelo znižovať nezamestnanosť vyradovaním nespolupracujúcich uchádzačov o zamestnanie z evidencie. Prehlbujúca sa sociálno – ekonomická kríza, ktorá v mnohých

prípadoch viedla k nárastu kriminality, ďalej zhoršila aj vzájomné vzťahy s majoritou. Na základe výsledkov a reality sa však preukazuje, že sa nešiel ešte adekvátny spôsob, ktorým by sa zvýšila motivácia a tým eliminoval nárast nezamestnaných Rómov. Naďalej ostáva väčšia časť Rómov závislá od dávok sociálnej pomoci poskytovanej inštitúciami štátnej sociálnej politiky. (Kollár, M., Mesežnikov, G., 2000).

2.1.6 Vzdelávanie

Pokusy zmeniť vzdelanostnú štruktúru rómskeho obyvateľstva a priblížiť ju situácii majoritného obyvateľstva na Slovensku možno sledovať minimálne od obdobia budovania socializmu. Po uznaní Rómov ako národnostnej menšiny sa opakovane objavujú ciele zamerané práve na vzdelávanie Rómov ako jeden z kľúčových priorít. Predpokladáme, že táto dominantná priorita vychádza predovšetkým z dôvodu, že ak nedôjde k zlepšeniu situácie Rómov vo vzdelávaní je len veľmi ťažké riešiť zúfalé situácie v ktorejkoľvek oblasti, kde nastáva a pretrváva problematika. Školské inštitúcie nie sú ešte na takej úrovni, aby rešpektovali etnokultúrne, sociálne, jazykové a psychické odlišnosti rómskych žiakov, mládeže i dospelých. V súčasnosti sú tieto odlišnosti skôr umocnené ako tlmené. To, že ich vzdelávanie finančne podporujú ešte nezvyšuje ich záujem až natoľko, aby si vytvorili pozitívnejší náhľad a vzťah k vzdelávaniu ako takému. Práve v tom vidíme veľký problém. Škola nezoznamuje prostredníctvom učebníc a osnov svojich žiakov s rómskou históriou, kultúrou, spôsobom života, je teda vlastne rómskemu žiakovi cudzia. Róm nemá ani v nepovinnom predmete možnosť učiť sa materinskému jazyku. Majoritné deti sú taktiež ochudobnené o poznanie rómskej kultúry a života. Keby sa obe strany v škole dobre poznali určite by to viedlo k väčšej tolerancii a vytváraniu dôvery. Neznášanlivosť je živená aj rodičmi na oboch stranách a je predovšetkým dôsledkom vzájomného nepoznania a nedôvery (Dobšíková, E., In: Balvín, J., 1997).

Na druhej strane rómska rodina si necení vzdelanie, jej hodnotový systém spočíva v niečom inom. Rodičia sami majú nízke vzdelanie a nevedú dieťa k prekonávaniu problémov, ktorým sú v škole vystavený. Sťažujú to aj

samotné podmienky, v ktorých má byť absolvovaná domáca príprava do školy. Ovplyvňujú rómske dieťa ďaleko citeľnejšie, než je to u detí majority. Pokiaľ ide o školské prostredie, rómski rodičia majú na dieťa vplyv priam záporný. Žijú neustále v presvedčení, že nimi dosiahnutá úroveň vzdelania im nijak podstatne nepomôže k zmene sociálneho postavenia v spoločnosti či k zvýšeniu sociálneho statusu. Medzi ďalšie argumenty rómskych rodičov patrí i presvedčenie, že fyzickou prácou možno zarobiť viac finančných prostriedkov, resp. že k životu na podpore nie je vzdelanie vôbec potrebné. Iní považujú školu za klamársku inštitúciu a prostriedok donucovania, ktorým sa majoritné obyvateľstvo pokúša rómske deti asimilovať. Kultúrne zvláštnosti, jazyková odlišnosť, nedostatočný stupeň individualizácie heterogénneho rómskeho spoločenstva, interpersonálne vzťahy a iné faktory determinujú nízku vzdelanostnú úroveň (Kusin, V., et. al, 2006). Rómske rodiny, ktoré pochopili, že bez vzdelania to ďalej nepôjde, že bez vzdelania si samy uzatvárajú cestu do spoločnosti, posielajú dieťa do školy.

Poukázali sme na problematiku vzdelávania, ktorá nie je zakotvená len v samotných Rómoch. Je zrejmé a žiaduce, aby na zvýšení a skvalitnení vzdelanostnej úrovni spolupracoval tím odborníkov a inštitúcii od Vlády, Ministerstva školstva, pedagogicko - psychologických poradní, špeciálno-pedagogických poradní cez Štátnu školskú inšpekciu či Štátny pedagogický ústav. Kľúčovými inštitúciami sú Rómske vzdelávacie centrá, Metodicko – Pedagogické centrá, samosprávy miestne i regionálne, ktoré majú v rukách množstvo eventualít na dosiahnutie pozitívnych výsledkov. V uplynulých rokoch sa realizovali doslova desiatky a najmä malých experimentálnych overení projektov a programov, celkovo však aktivity zjavne nedosiahli kritickú masu na zmene situácie Rómov vo vzdelávaní. Ide síce o problémy, v ktorých je ťažké v krátkodobom horizonte očakávať výraznú zmenu. Sme si vedomé zložitosti, ktorá vyplýva zo socializácie a individualizácie osobnosti človeka, a to aj so zreteľom na problematický charakter výchovy, vzdelávania a socializácie Rómov. Veríme však, že riešenie tejto problematiky existuje, hoci nie v krátkodobom horizonte a slová Jána Amosa Komenského padnú na úrodnú pôdu. *„Vševýchova je univerzálne vzdelávanie celého ľudského*

pokolenia, aby sa úplne a k úplnej ľudskosti mohol vzdelávať nie nejaký jeden človek, alebo niekoľký ľudia, ale všetci ľudia spoločne a každý osobitne, mladí aj starí, bohatí aj chudobní, urodzení aj neurodzení, muži aj ženy, skrátka každý, kto sa narodil ako človek. Aby sa konečne už raz stalo vzdelaným celé ľudské pokolenie a národy. Aby mal každý človek správne a úplne vzdelanie, nie iba v jednej veci, alebo v mnohých, ale vo všetkom, čo zdokonalí ľudskú prirodzenosť“ (J.A.Komenský, In: Kusin, V., et.al., 2006, s. 18).

2.2 Správanie

Text nasledujúcej podkapitoly prináša dôslednejší prehľad o frekventovaných odchýlkach správania, ktoré sú v súčasnosti pretrvávajúce v mnohých rómskych rodinách, ako aj prehľad o ich dopade na osobnostný rozvoj dieťaťa. Pokladali sme za potrebné venovať pozornosť aj tejto stránke, nakoľko práve rôzne formy správania sú častou príčinou odmietania Rómov. Človek sa vlastne od narodenia akosi správa. Jeho správanie je v rozličnej miere aktívne a to buď spontánne, alebo reaguje, teda je ovplyvnený endogénnymi a exogénnymi podnetmi. Sú to zámerné alebo mimovoľné, verbálne či neverbálne činnosti, v ktorých pôsobí úmysel, motív, záujem, hodnotová orientácia, vzťah, presvedčenie. Činnosti, ktoré sú sprevádzané emóciami, hodnotovými postojmi a inými psychickými stavmi a procesmi. Človek neustále reguluje svoje správanie. Myslíme si, že prevažnú časť správania má človek naučenú a ovplyvnenú skúsenosťou. Na základe toho si vytvára repertoár správania a prihliada nato, čo je dobré alebo nedobré, správne či nesprávne, spoločnosťou akceptovateľné i neakceptovateľné. Repertoár správania je však v rómskom spoločenstve svojský. Chýba v ňom regulácia, skúsenosť, akceptácia, učenie, prispôsobenie sa. Je nedostatočne vyformovaný, chýba, alebo sa vôbec nezrodil. Práve tieto vymenované činitele sú nevyhnutné pre úspešnú socializáciu a pozitívny osobnostný rozvoj. Bez toho sa však veľmi ťažko získava spoločenské uplatnenie. Mnoho z dospelých zabúda na to, že sa ich dieťa práve neadekvátnym správaním dostáva do pozície ohrozenia, ktorú by sme označili ako „dieťa v riziku“:

- zrejماً a viditeľná neoblúbenosť medzi rovesníkmi,

- cielená provokácia okolia k negatívnym reakciám,
- vyvolávajú v ostatných nechť k spolupráci a vzájomnému kontaktu,
- tieto deti málokedy zažívajú v škole osobné úspechy,
- zažívajú pocity odsúdenia, cítia sa sami medzi druhými,
- provokujú a dráždia authority, vyvolávajú pocit potreby potrestania,
- nemajú vodcovské postavenie v triede, či inej pozitívnej skupine,
- mávajú malé sebavedomie,
- zažívajú pocity neúspechu, smoly,
- chýba im korekcia, často ich rozhodnutia nesú unáhlenosť,
- typické je pre nich dosiahnuť cieľ v čo najkratšej dobe,
- nevedia sa tešiť z drobností, nevýrazných pokrokov,
- motivačná pohotovosť je u nich krátkodobá,
- rýchle podliehajú lákavým podnetom,
- predčasne sa vzdávajú svojej pôvodnej aspirácie (Slomek, Z., 2010).

Veľmi často prežíva dieťa práve na základe neadekvátneho správania situácie napätia a stresu. Ide v podstate o dôsledok stálych konfliktov s okolím. Reagenčná pohotovosť a celkový prejav správania tak vykazuje charakteristické rysy, ktoré ohrozujú ich perspektívu. Malá, znížená či tlmená stabilita správania sa manifestuje buď prejavmi agresivity, alebo určitým uzavretím sa do seba, až po dojem izolácie. Oba tieto prejavy vedú k vyčleňovaniu z prirodzenej sociálnej skupiny, čo môže pretrvávať až do obdobia dospelosti a to sa v súčasnosti v kolektíve minority s majoritou v značnej miere preukazuje. Je potrebné si uvedomiť i negatívnu podobu a ladenie vzťahov k spolužiakom a okoliu vôbec, ktorá môže mať negatívny dopad na osobnostný rozvoj jedinca ako aj jeho interakciu so sociálnym prostredím. Dokážu vývin dieťaťa, rovnako aj dospelého človeka viesť nesprávnym, neželaným a nebezpečným smerom. Upozorňuje nás na to nespočetné množstvo varovných signálov, na ktoré je nevyhnutné reagovať a okamžite konať. Vzápätí v čas diagnostikovať problém, pretože môže vyústiť do štádia, kedy bude neovládateľným. No opäť si spoločnosť kladie otázky. Prečo Rómovia nereagujú v čas? Prečo nekonajú okamžite? Prečo si nedokážu uvedomiť závažnosť nevhodných prejavov správania? Prečo ich rodičia

v mnohých prípadoch podporujú? Najst' odpovede na tieto kladené otázky je asi v tejto chvíli nereálne. Môžeme iba konštatovať, že nedostatočná informovanosť, nízka úroveň vzdelania, spolupráca s inštitúciami, výchovná zanedbanosť, nerešpektovanie potrieb dieťaťa, preferovanie svojského životného štýlu, odmietanie akejkol'vek pomoci, neustále vytláčanie na okraj spoločnosti prináša do rodín tieto rizikové faktory, ktorým sa rómske etnikum nevie, alebo skôr nechce brániť. A ak preukazuje akúsi podobu obrany, sú to obranné mechanizmy, ktoré sme bližšie rozvádzali v prvej kapitole.

V ďalšej časti by sme stručne priblížili tie odchýlky správania, ktoré sú v životnom štýle Rómov prítomné, najmä u detí a mládeže.

- **Zlozvyky**, ktoré sa prejavujú v oblasti jedenia, pitia, spánku; v oblasti vylučovania, motorických úkonov, zlozvyky pri chôdzi, držaní tela; hmatové zlozvyky; ako aj zlozvyky v oblasti osobnej hygieny.

- **Zlé návyky**, ktoré prejavujú Rómovia v oblasti spoločenských javov v podobe nezdvorilosti, posmeškovania, nedôvery, hnevu, zúrivosti, egoizmu. V oblasti emocionálnej a citovej sú prejavy v podobe výbušnosti, citovej neovládateľnosti, citového chladu, hrubosti a citovej uzavretosti. Nemožno obísť poznávaciu oblasť s nízkou zvedavosťou, nezaujmom, ľahostajnosťou, návykom nevšimáť si, nesledovať, nevyhľadávať nové skúsenosti a poznatky, neťažiť z nich a v neposlednom rade v oblasti vôľovej, v ktorej dominujú zlé návyky disciplinovanosti a sebadisciplíny (Vágnerová, M., In: Končeková, E., 2005).

- **Agresivita** sprevádzaná vnútorným nepokojom. Nepokoj sa u nich prejavuje v podobe výrazných gest, pohybov, zníženej kontrole emócií. Sklon k útočnému konaniu, výbuchom, hnevu, zúrivosti je tiež preukázateľný. Ide o prejavy správania, v ktorom dieťa a dospelý presadzuje svoje práva, ale narúša práva ostatných.

- **Nedisciplinovanosť** vnímaná ako neposlušnosť voči stanoveným oficiálnym normám, pod ktorými máme na zreteli napr. školský poriadok, cestovný poriadok. Takáto neposlušnosť môže vyústiť do vzdorovitosti, či negativizmu. Je často prejavom nedocenenia, záporného vzťahu dospelého

a potom vychovávaný upútava pozornosť nevhodným konaním. Aj takáto podoba správania ich charakterizuje.

- **Vzdorovitosť sa** u Rómov preukazuje ako prejav odporu či protestu voči výchovnému pôsobeniu, ktoré obmedzuje alebo potláča ich konanie a správanie. Vždy je dôsledkom nevhodného postupu prejavom nesprávnej, chybnej výchovy.

- **Negativizmus** je jav podobný vzdoru výchovnou podmienenosťou i vonkajšími prejavmi. Je to postoj, ktorým odporujú prianiam, požiadavkám, pokynom a príkazom.

- **Lož**, ktorou vedome, alebo neúmyselne skresľujú skutočnosti. Sledujú určitý cieľ tým, že podávajú nepravdivé informácie. Jej príčinou je spravidla nesprávny výchovný prístup.

- **Záškolačstvo** ako opakovaná neospravedlnená neprítomnosť žiaka alebo na výučbe. Je vyprovokované školským prostredím a dôvodom môže byť zlý prospech, nevhodné pôsobenie učiteľa, strach zo školy, nesprávna výchovná starostlivosť zo strany rodiny.

- **Túlanie**, ktoré sa často objavuje najmä u detí s nedostatočnou citovou väzbou k ľuďom a určitému zázemiu, ktoré buď vôbec neexistuje, alebo ho tieto deti nie sú schopné primeraným spôsobom akceptovať. Túlanie je pokračovaním úteku. Motivácia však nebýva vždy rovnaká (Bartko, D., 1990).

- **Útek** často vyvolaný nejakou nepriaznivou situáciou. Je to únik z ťaživej situácie, príčinou ktorej môže byť defektivita v podobe alkoholizmu rodičov, ich mravná labilita, kriminalita, sexuálna úchylnosť, nedostatočná pevná a trvalá štruktúra rodinného prostredia. Môže mať podobu kvalitatívnu, charakterizujúcu výchovným zanedbávaním, prílišnou zhovievavosťou, tvrdou výchovou, alebo kvantitatívnu dominujúcou nedostatkom času, výchovnou insuficienciou alebo výchovnou indisponovanosťou rodičov. Musíme si však uvedomiť, že útekov z domova by bolo menej, možno by sa vôbec nevyskytovali, keby atmosféra rodinného života utvárala pocit bezpečia, istoty a citového uspokojenia (Bartko, D., 1990).

- **Krádež**, motívom ktorej sú rôznorodé potreby; potreba vyrovnat' sa s ostatnými, túžba byť prijatý do sociálnej skupiny, vzdorovanie, túžba upútať

na seba pozornosť, túžba po dobrodružstve, vzrušení. Ide o anomálne jednanie, príčinou ktorej sú predovšetkým vplyvy prostredia, najmä nesprávna rodinná výchova (Vágnerová, M., 1988).

- **Lúpež** vnímaná ako odňatie cudzej veci, pri ktorej používajú psychické alebo fyzické násilie s úmyslom zmocniť sa majetku iného človeka.

- **Drogová závislosť**, motiváciou ktorej je v mnohých prípadoch snaha zbaviť sa pocitov menejcennosti, úzkosti, strachu, pocitu prázdnoty, nepochopeniu okolia, nedostatočného uspokojenia potrieb a pod. Svoju rolu zohráva i nuda a nedostatok atraktívnych činností, zvedavosť i nepochopené závažnosti svojho konania (Slomek, Z., 2010).

Samozrejme existuje mnoho iných deficitov správania, ktoré sme neuvádzali. Zamerali sme sa predovšetkým na tie, s ktorými sa už autorka práce stretla v pedagogickej praxi a ktoré obklopili naše sociálne prostredie. Je jeden svet, a predsa sú dva svety. Svet detí, ktoré zvládajú školský i rodinný život bez väčších problémov a svet detí s problémami, ktoré sú často považované za lajdákov, slabých žiakov, brzdu triedy či hanbu rodiny. Aj oni sa tešili do školy a páčilo sa im v prvej triede, aj keď dostávali plačúce slniečka a poznámky typu: „Viac sa snaž!“ alebo „Polepši sa!“. Majú však veľké problémy, za ktoré dieťa môže alebo nemôže samo. Musíme si však uvedomiť, že dôsledky týchto odchýlok správania môžu veľmi negatívne zasiahnuť do života dieťaťa. Správnym prístupom, ktorý nemá byť odsudzujúci, znevažujúci, ale akceptujúci, milujúci, prijímajúci sa dokáže pomôcť. Poznaním možností náprav dokážeme týmto deťom účinne pomôcť a podať pomocnú ruku namiesto etikety s označením „problémové dieťa“, ktoré je „segregované“ a „vylučované“ z bežného triedneho kolektívu. Tieto deti nepotrebujú ústavy a sanatóriá, oni potrebujú predovšetkým pochopenie, pochvalu, pozitívny prístup, povzbudzovanie, pozornosť, podporu, poznatky o problematike či individuálne tempo pri výučbe. Dobré a odborne pripravených rodičov, pedagógov a psychológov, všetkých tých, ktorí poznajú komunikačné stratégie a výchovné techniky účinné pre tieto deti. Snaha pochopiť tento jav a hľadať cesty k náprave nie sú jednoduché. Vyžadujú si nemalé úsilie, veľkú dávku pochopenia a tolerance. Ak ich však prijmem za

svoje, budeme im venovať dostatok času a predovšetkým, ak im porozumieme, prinesie to zaručene splnenie cieľov, ktoré chceme všetci dosiahnuť svojim výchovným a vzdelávacím pôsobením. Vedenie, edukácia, výchova v škole ako aj v rodine a akceptácia zo strany komunity majú v rukách mnoho adekvátnych eventualít, ktorými dokážu čeliť týmto nástrahám.

2.3 Percepcia odlišností

Odlišná kultúra rómskej menšiny i celkový spôsob života Rómov sú majoritou vnímané negatívne a prevláda u nej názor, že značná časť Rómov sa nechce alebo nevie adaptovať na spoločenské normy. Takáto percepcia odlišnosti Rómov vedie ku vzniku sociálneho dištancu majoritnej populácie k Rómom. Miera „sociálneho dištancu“ či „sociálnej vzdialenosti“, je podľa všetkých sociologických výskumov týkajúcich sa vzťahu majoritnej populácie k menšinám najvýraznejšia voči Rómom a dosahuje veľmi vysoké hodnoty. Vzťah a postoje majoritnej populácie k Rómom sú dlhodobo výrazne horšie než vzťahy k iným skupinám obyvateľstva. Na škálach sociálnej vzdialenosti sa Rómovia umiestňujú na popredných miestach a to i vtedy, keď respondenti majú možnosť vybrať aj iné odmietané skupiny, homosexuálov, alkoholikov, narkomanov, voči ktorým je takisto veľmi vysoká miera odmietania. Značná časť majoritnej populácie chápe prítomnosť Rómov na Slovensku ako príťaž, pričom tento pocit sa zintenzívňuje vtedy, keď uvažujú o prítomnosti Rómov vo svojej bezprostrednej blízkosti. Podiel ľudí, ktorí odmietajú Rómov ako susedov, sa v priebehu 90. rokov prakticky nezmenil, dlhodobo predstavoval viac ako tri štvrtiny respondentov (Vašečka, M., 2002). Myslíme si, že tvrdením, že Rómovia sú v živote občiansko-politickom, kultúrnom i ekonomickom vylúčení na okraj spoločnosti, nebudeme preháňať.

Občiansko-politickej marginalizácie patrí donedávna skreslený obraz Rómov v médiách, zdôrazňujúci prinajmenšom problémy ich spolužitia s majoritou, pričom len malý dôraz bol kladný na dôvody týchto problémov. Na Slovensku, donedávna i v Českej republike je k tomu nutne prepočítať často otvorené rasistické výroky predstaviteľov parlamentných politických strán. Dochádza k tomu, že *“stát a politický systém jsou identifikovány s majoritní*

spoločností a Romové se s nimi proto nesnadno ztotožňují – chápou se jako občané druhé kategorie a cítí se vyloučení z demokratického veřejného života” (BARŠA, P., 1999, s. 274).

V rámci kulturného vylúčenia, je nutné pripomenúť isté zlepšenie, smerujúce k tomu, že Rómovia získali status národnostnej menšiny a s ním spojené práva, zároveň tiež určité zdroje na podporu svojej kultúry, avšak v ostatných oblastiach kulturného života je marginalizácia Rómov stále alarmujúca.

Sociálne-ekonomická situácia Rómov je veľmi obtiažne hodnotiteľná, všeobecne však *„Romové patří s ohledem na příjmy, vzdělání, kvalifikaci, bydlení, charakter a rozsah spotřeby k nejnižší sociální vrstvě obyvatelstva”*, čoho sú si vedomí aj príslušníci štátnej správy (BARŠA, P., 1999, s. 276). Niekedy je dokonca navrhované hovoriť v súvislosti s Rómami na Slovenku o tzv. „underclass“, čo v preklade znamená podtrieda, spodná trieda. Prostredie underclass sa vo vzťahu k majoritnej populácii chápe ako anemické vyznačujúce sa celkovou rezignáciou, malým rešpektom k autoritám, nízkou sociálnou kontrolou, spoliehaním sa na systém sociálnych dávok, vytratením sa sociálnej etiky. V súčasnosti Rómovia ešte nespĺnili všetky kritéria zaradenia do „undereclass“, možno sa však domnievať, že spĺňajú väčšinu podmienok, ktoré umožňujú ich takto klasifikovať. Na sociálne – ekonomickom vylúčení sa podieľa tiež nepriaznivá bytová situácia spojená s nevyhovujúcimi hygienickými podmienkami a ďalšie uvedené fakty, ktoré vedú k prehľbovaniu práve sociálnej marginalizácie a sociálnemu dištancu Rómov.

Nielen mnoho ľudí z rôznych sfér spoločnosti, ale aj mnoho autorov vníma ich spôsob života odlišne.

Balabánová uvádza *„že spôsob života v rómskej rodine vedie jednotlivca k strate pocitu zodpovednosti za svoj život, čo je v rozpore s pocitom zodpovednosti sám za seba, ktorý je nosným princípom európskej kultúry“* (BALABÁNOVÁ, H., In: HORŇÁK, L., 2005, s. 103).

Podľa Vágnerovej *„pomerné voľná, nedirektívna výchova, dostatok voľného času a minimum povinnosti vedie k tomu, že sa rómske deti nenaučia rešpektovať bežné normy majoritnej spoločnosti a v škole či neskôr*

v zamestnaní sa ich správanie môže javiť ako poruchové“ (VÁGNEROVÁ, M., 1999, s. 375).

Demeterová tiež poukazuje „že pre spôsob výchovy v rómskych rodinách je charakteristický nedostatok disciplíny – jedia, keď majú hlad, vstávajú a idú spať podľa potreby“ (DEMETEROVÁ, H., In: HORŇÁK, L., 2005, s. 104).

Konečná v tejto súvislosti uvádza, že „rómska rodina, rovnako ako iné rodiny prechádza spoločenským vývojom, ale nesie v sebe aj retardačné trendy, tradície a všetky prejavy rómskeho etnika“ (KONEČNÁ, K., In: HORŇÁK, L., 2005, s. 94).

Viacerí sa však zhodujú v tom, že takýto spôsob života determinuje osobnostný rozvoj jedinca. Je pomerne ťažko posúdiť korektnosť týchto výpovedí. Nie sme fundovaní odborníci, no sme ľudia, ktorí majú právo k slobodnému vyjadreniu, či akému si usúdeniu. Samozrejme, nie sme na jednej strane stotožnení s takýmto životným štýlom rómskeho spoločenstva a máme voči nemu aj my výhrady, no na druhej strane sa stále snažíme nájsť pochopenie a opodstatnenia toho, prečo „sú takí, akí sú“. Je to však problém, ktorý nás bude stále vyzývať k hľadaniu, skúmaniu, bádaniu a nachádzaniu odpovedí na nezodpovedané otázky. Snažíme sa však pozeráť na nich ich optikou, prostredníctvom ich kultúrneho vzorca, aby sme pochopili gestá, správanie, symboly a ich pohľad na svet. Každý človek bez ohľadu na rasu, farbu pleti, národnosť či iné rozdielnosti prechádza rodinou a v jednotlivých etapách života v nej zastáva rôzne role. Rodina je „modelovou dielňou“, v ktorej si človek osvojuje „morálny kódex“ správania, napodobňuje vzory, utvára hodnotový systém, ktorý je špecifický v každej rodine. Rómsku kultúru možno pochopiť len porozumením „rómskej duše“. Úcta a pochopenie spolu súvisia, nie je možné vážiť si niečo, čo človek nechápe a čomu nerozumie. Hlavným znakom skutočnej úcty ku každému človeku zostáva to, že je zachovaná hranica medzi mnou a tým druhým. Je dôležité vnímať a rešpektovať človeka ako niekoho, kto má úplne samostatnú, odlišnú identitu a podporovať ho v tom, aby zostal nezávislou a jedinečnou osobnosťou (Horňák, L., 2005).

3. PROBLEMATIKA V TERÉNE

Rómska problematika predstavuje v dnešnej dobe žiaducu rozsiahlosť. K tomu, aby sme mohli niekoho, alebo niečo posudzovať potrebujeme mať adekvátne poznatky. Je veľmi veľa zainteresovaných ľudí, organizácii, spolkov, ktoré sa snažia byť pri riešení nápomocné. Hľadajú, zisťujú, pátrajú, vykonávajú rôzne opatrenia, aby prispeli k odstráneniu, alebo prinajmenšom zmierneniu tohto intenzívne rastúceho nátlaku. Je však stále nezodpovedaná otázka, či títo zainteresovaní ľudia majú dostatočné znalosti o danej národnostnej menšine a kto vzniknutú problematiku zapríčiňuje.

3.1 Zámery a ciele prieskumu

V teoretickej časti sme špecifikovali rómske etnické spoločenstvo, spoločenskú problematiku, posudzovali sme percepciu odlišností. Zároveň sme konspektom celej práce realizovali komparáciu majoritných rodín s minoritnými, prostredníctvom čoho sme sa snažili percipientovi priblížiť podoby dvoch rodín, samozrejme v intenzívnejšie podobe rodín minorít. V značnej miere sa spôsob života Rómov odlišuje od majoritného obyvateľstva. Práve v nájdených odlišnostiach nachádzame deficity, ktoré spôsobujú problematiku. Na otázky či sú tieto deficity skutočnou príčinou pretrvávajúcej problematiky a kto je za ich vznik zodpovední, sme si zodpovedali v prieskumnej časti.

3.2 Prieskumné otázky a hypotézy

Podnetom k rozhodnutiu zaoberať sa touto problematikou boli otázky:

„Prečo sú podľa viacerých iní?“

„Prečo sú spoločnosťou odmietaní?“

„Kde a čo je príčinou?“

„Ktorý aspekt je dominantný, že sú takto vnímaní?“

„Prečo dosahujú menej kvalitné úspechy v societe?“

„Kto za to môže? Majorita? Škola? Štát? Oni?“

Na zodpovedanie otázok, sme si stanovili nasledovné hypotézy:

H1: Predpokladáme, že problematika rómskeho etnika je spojená s nedostatočnou pedagogickou spôsobilosťou a nízkou úrovňou vzdelanosti.

(**premenné:** rómske etnikum, pedagogická nespôsobilosť)

H2: Predpokladáme, že podstatou odmietania Rómov v spoločensktve je ich životný štýl.

(**premenné:** societa, životný štýl)

H3: Predpokladáme, že odlišnosť minoritných rodín od majoritných spočíva v systéme štátu, jeho riadení a vedení.

(**premenné:** odlišnosť, systém štátu)

H4: Predpokladáme, že problematika rómskeho spoločensktva spočíva v predsudkoch, stereotypoch a postojoch majoritných rodín, pričom spúšťacím mechanizmom je nedostatočná znalosť o tom, kto je Róm.

(**premenné:** poznatky, majoritná rodina)

H5: Predpokladáme, že väčšina majoritných rodín prejaví negatívny postoj súvisiaci so začlenením svojho dieťaťa do triedy s Rómami.

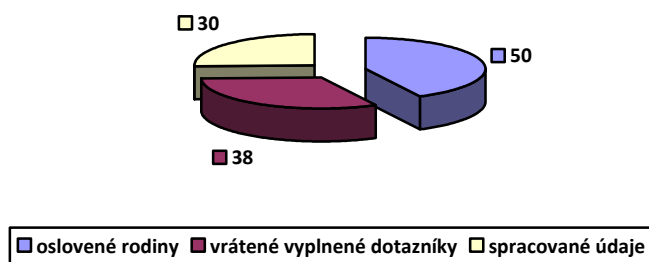
(**premenné:** rómsky žiak, trieda)

3.3 Charakteristika sledovaného súboru

Sledovanou vzorkou nášho prieskumu boli minoritné a majoritné rodiny. Výber jednotlivých rodín bol zámerný, nakoľko sme mali v záujme zapojiť pohľady a názory ľudí z rôznej spoločenskej vrstvy. Oslovovali sme rómske rodiny žijúce v malej osade na východnom území Slovenska. Majoritné rodiny boli oslovené v blízkosti okolia, nie veľkej vzdialenosti z dôvodov jednoduchšieho rozdistribuovania dotazníkov a ich následného zberu. Spoločne bolo oslovených päťdesiat rodín. Z oslovených rodín prijalo spoluprácu a vrátilo vyplnené dotazníky tridsaťosem. Niektoré sme však museli

eliminovať, nakoľko väčšie množstvo otázok nebolo zodpovedaných. Spracovali sme odpovede tridsiatich rodín, čo v nás vyvolalo spokojnosť, nakoľko je to viac ako polovica z oslovených respondentov. Pri vyplňaní dotazníkov sme museli byť v konkrétnych rodinách nápomocné nielen slovným usmernením, ale aj grafickým prejavom. Veľmi intenzívne sme museli zdôvodňovať a opätovne niekoľkokrát vysvetľovať k čomu je potrebné množstvo informácií. Zaiste to spôsobila rečová bariéra a nedostatočná znalosť odboru, v ktorej sme zainteresované. Aj napriek tomu sa s týmito rodinami spolupracovalo uspokojivo. Oslovené rómske rodiny, s ktorými sme spolupracovali nám nedali súhlas k zverejneniu spoločných záberov, ale boli ústretové v tom, že sme si mohli urobiť zábery z okolia osady, v ktorej žijú. Samozrejme so súhlasom starostu obce (príloha G).

Graf 1: Spolupráca s oslovenými rodinami

3.4 Metodika prieskumnej práce

Pri skúmaní nastolených problémov sme sa v prieskume opierali o metódu dotazníka. Výhodu tejto metódy percipujeme v možnosti získania informácií v relatívne krátkom čase a aj z hľadiska spracovania získaných údajov je ľahšie spracovateľná. V prípade, ak si to situácia vyžadovala sme kládli nápomocné otázky, ale nie zavádzajúce. Metódu dotazníka sme dopĺňali metódou rozhovoru, ktorú vnímame ako sekundárnu. Získané údaje sme transformovali na podobu použiteľnú pri počítačovom spracovaní. Každý odpoveď respondentu sme prideliť kód v podobe číslice jeden. Tento kód nebol uvádzaný v dotazníku. Jedna z položiek bola v dotazníku č.4 otvorená (položka č. 14), v ktorej mali možnosť majoritné rodiny vyjadriť svoj vlastný,

rozsiahlejší postoj o Rómoch. Nakoľko niektoré odpovede boli veľmi rozsiahle a rozporuplné, stanovili sme si tri stupne vnímania:

- a) vnímanie je pozitívne,
- b) čiastočne negatívne,
- c) negatívne.

Pri každom stupni sme aj v tomto prípade použili kódovanie v podobe číslice 1. Tabelaovaním, t.j. predbežnou analýzou sme vyčíslili rovnaký počet odpovedí a previedli do tabuliek. Tie zároveň vykazujú aj percentuálne vyhodnotenie údajov.

3.5 Štruktúra dotazníka

Dotazníky sme zostavili z úvodnej, hlavnej a záverečnej časti. Úvodným príhovorom odôvodňujeme príčinu oslovenia jednotlivých respondentov. Oboznamujeme ich s danou problematikou a zároveň podnecujeme k spolupráci. Interpretujeme spôsob ako majú dotazník vyplňovať a súčasne ubezpečujeme, že všetky získané údaje sú anonymné a budú použité výlučne na študijné účely (príloha A).

Hlavná časť sa skladá zo štyroch druhov dotazníkov. Dotazník č.1 - č.3 bol rozdistribúovaný všetkým rodinám, dotazník č. 4 bol distribuovaný iba majoritným rodinám .

- Dotazníkom č.1 sme získavali údaje týkajúce sa životnej a výchovnej úrovne rodín a charakteristiky rodinných pomerov. Obsahuje 22 zatvorených položiek, z ktorých si respondenti vyberali jednu a potvrdili ju krúžkovaním (príloha B).
- Dotazníkom č.2 sme získavali údaje o spoločenskej úrovni rodín. Obsahuje 5 zatvorených položiek, ktoré zahŕňajú aj nápomocné položky. Svoj výber odpovedí potvrdzovali krúžkovaním (príloha C).
- Dotazníkom č.3 sme získavali údaje o školskej úrovni rodín, spolupráci medzi rodinou a školou, zamerali sme sa na vzťah k vzdelávaniu. Obsahuje 12 zatvorených položiek, ktoré zahŕňajú nápomocné položky. Svoj výber odpovedí potvrdzovali krúžkovaním (príloha D).

- Dotazníkom č.4 získavame mienky majority o rómskom spoločenstve. Obsahuje 20 položiek, z ktorých položka č. 14 je otvorená. Svoj výber potvrdzovali respondenti krúžkovaním (príloha E).

Nápomocné položky vyskytujúce sa v dotazníkoch nemajú pridelený kód. Sú relevantné k hlbšiemu odkrytiu odpovedí respondentov a zároveň sme nimi nadobúdali širší pohľad k danej problematike. Odborné pomenovania jednotlivých položiek v dotazníkoch sme nahradili pojmami pochopiteľnými pre všetkých.

Záver dotazníka zahŕňa poďakovanie za preukázanú spoluprácu (príloha F).

3.6 Pribeh prieskumu

Distribúovanie dotazníkov a ich zber bol realizovaný v rozpätí piatich mesiacov. Dotazníky sme rozdávali postupne. Čas od distribúovania po zber dotazníkov bol v priemere na jednu rodinu jeden týždeň vzhľadom na množstvo otázok, určitú vzdialenosť a osobnú návštevnosť niektorých minoritných rodín.

3.7 Spracovanie získaných údajov

Pred spracovaním získaných údajov sme previedli kontrolu zhromaždených údajov. Starostlivým plánovaním a prípravou prieskumu v teréne sme sa snažili vyhnúť potenciálnym chybám. Predchádzanie nejasnostiam a korektnosti odpovedí je výhodnejšie ako pokusy o odstránenie existujúcich chýb. Kontrola bola zameraná na:

- úplnosť, či sú zodpovedané všetky otázky,
- čitateľnosť a jasnosť pri otvorených otázkach.

Zhromaždené informácie sme spracovali pomocou programov, z ktorých sme využili tabuľkový program EXCEL, textový program WORD, ktorého súčasťou je aj tvorba grafov aplikovaná v konspekte prieskumnej časti.

Tabuľka 1: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 1 z dotazníka č. 1

Bývanie rodiny

	Majorita		Minorita	
vlastný byt alebo rodinný dom	12	70%	3	20%
nájomný byt alebo rodinný dom	3	18%	9	60%
cudzí byt alebo rodinný dom	2	12%	3	20%

Deskripcia: Minoritné rodiny majú menej stabilné bývanie v porovnaní s majoritou.

Tabuľka 2: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 2 z dotazníka č. 1

Bytové podmienky rodiny

	Majorita		Minorita	
vyhovujúce	9	60%	4	27%
čiastočne nevyhovujúce	4	27%	6	40%
nevyhovujúce	2	13%	5	33%

Deskripcia: V minoritných rodinách sú percentuálne vyššie nevyhovujúce bytové podmienky.

Tabuľka 3: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 3 z dotazníka č. 1

Finančná situácia rodiny

	Majorita		Minorita	
dobrá	9	60%	2	13%
skromná	3	20%	5	34%
zlá	3	20%	8	53%

Deskripcia: Finančná situácia je v minoritných rodinách na zlej úrovni.

Tabuľka 4: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 4 z dotazníka č. 1

Uspokojenie potrieb dieťaťa a ostatných členov domácnosti

	Majorita		Minorita	
áno	9	60%	2	13%
čiastočne	4	27%	6	40%
vôbec	2	13%	7	47%

Deskripcia: V pomerne vysokom percentuálnom zistení nedochádza v minoritných rodinách k uspokojeniu potrieb členov v domácnosti.

Tabuľka 5: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 5 z dotazníka č. 1

Zamestnanosť rodičov

	Majorita	Minorita
obaja rodičia sú zamestnaní	8 54%	2 13%
zamestnaný je iba jeden z rodičov	5 33%	7 47%
obaja rodičia sú nezamestnaný	2 13%	6 40%

Deskripcia: V porovnaní s majoritnými rodinami je v minoritných rodinách zistené menšie percento zamestnanosti.

Tabuľka 6: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 6 z dotazníka č. 1

Vzdelanie matky

	Majorita	Minorita
základné	0 0%	8 54%
stredoškolské	10 67%	5 33%
vysokoškolské	5 33%	2 13%

Deskripcia: Preukázalo sa dosiahnuté stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie, ale vysoké percento matiek z minoritných rodín vykazuje iba základné vzdelanie.

Tabuľka 7: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 7 z dotazníka č. 1

Vzdelanie otca

	Majorita	Minorita
základné	0 0%	7 47%
stredoškolské	12 80%	6 40%
vysokoškolské	3 20%	2 13%

Deskripcia: Preukázalo sa zvýšené percento základného vzdelania otcov z minoritných rodín.

Tabuľka 8: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 8 z dotazníka č. 1

Dôležitosť rozhodovania

	Majorita	Minorita
otec	4 27%	8 53%
matka	4 27%	4 27%
obaja rodičia	7 46%	3 20%

Deskripcia: Dominantné rozhodovanie v minoritných rodinách je v zastúpení otca, v porovnaní s majoritnými rodinami, kde sa dôležitosť rozhodovania sústreďuje na oboch rodičov.

Tabuľka 9: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 9 z dotazníka č. 1

Vzťahy medzi rodičmi

	Majorita		Minorita	
dobré	10	67%	7	43%
občasné konflikty	3	20%	5	36%
veľmi zlý	2	13%	3	21%

Deskripcia: Vzťahy minoritných rodičov sú na dobrej úrovni s občasnými konfliktami.

Tabuľka 10: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 10 z dotazníka č. 1

Vzťahy v rodine

	Majorita		Minorita	
dobré	10	67%	6	40%
konfliktné	4	27%	7	47%
chladné	1	7%	2	13%

Deskripcia: Vzťahy v rodinách sú na dobrej úrovni s občasnými konfliktami, v menšom percentuálnom zastúpení sú vzťahy chladné.

Tabuľka 11: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 11 z dotazníka č. 1

Choroba a postihnutie

	Majorita		Minorita	
áno	3	20%	6	40%
nie	12	80%	9	60%

Deskripcia: V minoritných rodinách sa vyskytujú choroby a postihnutia v menšom percentuálnom zastúpení.

Tabuľka 12: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 12 z dotazníka č. 1

Poruchy od narodenia

	Majorita		Minorita	
áno	2	13%	4	27%
nie	13	87%	11	73%

Deskripcia: V minoritných rodinách sa vyskytujú poruchy od narodenia v menšom percentuálnom zastúpení.

Tabuľka13: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 13 z dotazníka č. 1

Závislosť na alkohole či inej droge

	Majorita		Minorita	
áno	2	13%	9	60%
nie	13	87%	6	40%

Deskripcia: Závislosť na alkohole či inej droge sa potvrdila v nadpolovičnej väčšine.

Tabuľka14: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 15 z dotazníka č. 1

Výskyt zlých rodinných situácií, ktoré zanechali nepríjemné zážitky

	Majorita		Minorita	
áno, vo väčšom množstve	0	0%	5	34%
áno, v malom množstve	5	33%	8	53%
nie, neobjavili sa	10	67%	2	13%

Deskripcia: Výskyt zlých rodinných situácií, ktoré zanechali nepríjemné zážitky sa potvrdili v malom množstve minoritných rodín.

Tabuľka15: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 15 z dotazníka č. 1

Trestaný v rodine

	Majorita		Minorita	
áno	1	7%	7	47%
nie	14	93%	8	53%

Deskripcia: Trestná činnosť v minoritných rodinách je vo vyššom percentuálnom zastúpení ako v majoritných rodinách.

Tabuľka16: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 16 z dotazníka č. 1

S kým dieťa žije

	Majorita		Minorita	
s vlastnými rodičmi	15	100%	4	27%
jeden z rodičov je nevlastný	0	0%	7	46%
inými zákonnými zástupcami	0	0%	4	27%

Deskripcia: V minoritných rodinách dieťa žije priemerne v rodine, kde je jeden z rodičov nevlastný.

Tabuľka17: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 17 z dotazníka č. 1

Počet detí v rodine

	Majorita	Minorita
0	0 0%	1 7%
1- 5	15 100%	6 40%
6 a viac	0 0%	8 53%

Deskripcia: V minoritných rodinách sa preukázala mnohopočetnosť detí.**Tabuľka18: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 18 z dotazníka č. 1**

Vzťahy medzi súrodencami

	Majorita	Minorita
dobré	15 100%	7 47%
konfliktné	0 0%	5 33%
chladné	0 0%	3 20%

Deskripcia: Vzťahy medzi súrodencami minorít sú na dobrej úrovni s občasnými konfliktami.**Tabuľka19: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 19 z dotazníka č. 1**

Zákazy, príkazy a tresty vo výchove

	Majorita	Minorita
v niektorých prípadoch sú potrebné	11 73%	7 46%
viac potrebné k získaniu rešpektu a disciplíny	3 20%	4 27%
využívame zákazy, príkazy a tresty	1 7%	4 27%

Deskripcia: Minoritné rodiny využívajú príkazy, tresty vo výchove len v niektorých prípadoch.**Tabuľka20: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 20 z dotazníka č. 1**

Riešenie konfliktných situácií

	Majorita	Minorita
rozhovormi	13 87%	6 40%
príkazmi	2 13%	6 40%
konflikty neriešime	0 0%	3 20%

Deskripcia: Konfliktné situácie riešia minoritné rodiny prevažne rozhovormi.

Tabuľka 21: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 21 z dotazníka č. 1

Príčina problémov dieťaťa

	Majorita		Minorita	
v rodine, domácom prostredí	0	0%	9	60%
v okolitom prostredí	15	100%	4	27%
v dieťati samotnom	0	0%	2	13%

Deskripcia: V prípade problémov vyskytujúcich sa u minoritných detí pripadá väčšie percentuálne zastúpenie na rodinu a domáce prostredie.

Tabuľka 22: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 22 z dotazníka č. 1

Vplyv rodinnej výchovy na školu

	Majorita		Minorita	
veľký	15	100%	6	40%
čiasočný	0	0%	9	60%
žiadny	0	0%	0	0%

Deskripcia: Minoritné rodiny vnímajú vplyv rodinnej výchovy na školu len čiastočne.

Tabuľka 23: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 1 z dotazníka č. 2

Akceptovanie spoločnosťou

	Majorita		Minorita	
áno	10	67%	3	20%
čiasočne	3	20%	4	27%
nie	2	13%	8	53%

Deskripcia: Viac ako polovica opýtaných rómskych respondentov sa necíti byť spoločnosťou akceptovaná.

Tabuľka 24: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 2 z dotazníka č. 2

Vzťahy s ľuďmi

	Majorita		Minorita	
kladné	12	80%	3	20%
čiasočne pozitívne	2	13%	4	27%
negatívne	1	7%	8	53%

Deskripcia: Minoritné rodiny vnímajú svoje vzťahy s ľuďmi negatívne, poukazuje nato viac ako 50% opýtaných respondentov.

Tabuľka 25: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 3 z dotazníka č. 2

Najviac pomoci prejavuje štát voči

	Majorita		Minorita	
zamestnancom	2	13%	7	47%
rómskej komunite	10	67%	5	33%
celému spoločenstvu	3	20%	3	20%

Deskripcia: Majoritné rodiny vnímajú, že pomoc štátu vo väčšom percentuálnom zastúpení je interesovaná rómskej komunite, pričom minoritné rodiny poukazujú na pomoc smerujúcu zamestnancom.

Tabuľka 26: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 4 z dotazníka č. 2

Vlastná spokojnosť so štátnou pomocou

	Majorita		Minorita	
áno	0	0%	0	0%
čiastočne	5	33%	3	20%
nie	10	67%	12	80%

Deskripcia: Nespokojnosť so štátnou pomocou sa preukázala u viac ako polovice všetkých opýtaných respondentov.

Tabuľka 27: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 5 z dotazníka č. 2

Zmena doterajšieho života

	Majorita		Minorita	
áno	4	27%	2	14%
možno	2	13%	2	13%
nie	9	60%	11	73%

Deskripcia: K zmene doterajšieho života sa neprikláňa ani jedna z týchto strán.

Tabuľka 28: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 1 z dotazníka č. 3

Návšteva materskej školy

	Majorita		Minorita	
áno, pravidelná	15	100%	4	27%
občas	0	0%	2	13%
nie	0	0%	9	60%

Deskripcia: Návštevnosť predškolského zariadenia u minoritných rodín je v priemere občasná až žiadna.

Tabuľka 29: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 2 z dotazníka č. 3

Dochádzka dieťaťa v školskom zariadení

	Majorita		Minorita	
pravidelná	13	87%	4	27%
občasné absencie	2	13%	9	60%
dlhotrvajúce absencie	0	0%	2	13%

Deskripcia: Dochádzka dieťaťa z minoritných rodín v školskom zariadení nie je pravidelná z dôvodu občasných absencií.

Tabuľka 30: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 3 z dotazníka č. 3

Dieťa chodí do školy

	Majorita		Minorita	
s radosťou, teší sa	13	87%	6	40%
plače, odmieta, no nakoniec pôjde	2	13%	7	47%
nechce vôbec chodiť	0	0%	2	13%

Deskripcia: Deti oboch rodín chodia do školy s radosťou.

Tabuľka 31: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 4 z dotazníka č. 3

Spolupráca so školou

	Majorita		Minorita	
veľmi dobrá	11	73%	4	27%
občasná	2	14%	6	40%
nedostačujúca	2	13%	5	33%

Deskripcia: Spolupráca so školou je u minoritných rodín sporadická v porovnaní s rodinami majorít.

Tabuľka 32: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 5 z dotazníka č. 3

Spoločné písanie úloh

	Majorita		Minorita	
áno	10	67%	2	13%
niekedy	3	20%	6	40%
nie, dieťa píše úlohy samostatne	2	13%	7	47%

Deskripcia: Vo väčšom zastúpení sa preukázalo, že deti v minoritných rodinách píše úlohy samostatne. Sporadicky v prítomnosti rodiča.

Tabuľka 33: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 6 z dotazníka č. 3

Ťažkosti v učení dieťaťa

	Majorita		Minorita	
v reči	0	0%	7	47%
sústredenosti na danú činnosť	4	27%	5	33%
v nedostatočnom pochopení okolia	11	73%	3	20%

Deskripcia: Ťažkosti v učení sa u takmer polovice opýtaných respondentov z minoritných rodín preukázali v oblasti reči.

Tabuľka 34: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 7 z dotazníka č. 3

Podpora dieťaťa je v aktivitách a hrách

	Majorita		Minorita	
ktoré ho zaujímajú a vyberá si ich	12	80 %	3	20%
ktoré mu vyberajú rodičia	2	13%	0	0%
v žiadnych	1	7%	12	80%

Deskripcia: Podpora dieťaťa v aktivitách a hrách nie je takmer žiadna v porovnaní s majoritnými rodinami, ktoré svoje deti podporujú v činnostiach oveľa intenzívnejšie.

Tabuľka 35: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 8 z dotazníka č. 3

Trávenie voľného času

	Majorita		Minorita	
rozprávaním	5	34%	3	20%
spoločnými hrami	8	53%	4	27%
ponechávame voľný čas na dieťa	2	13%	8	53%

Deskripcia: Minoritné rodiny ponechávajú trávenie voľného času na svoje dieťa, v malom percentuálnom zastúpení ho trávia spoločnými hrami.

Tabuľka 36: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 9 z dotazníka č. 3

Spoločné hranie rodič a dieťa

	Majorita		Minorita	
často	8	53%	3	20%
niekedy	4	27%	8	53%
nikdy	3	20%	4	27%

Deskripcia: Viac ako polovica opýtaných respondentov z minoritných rodín preukázala iba sporadické spoločné hranie.

Tabuľka 37: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 10 z dotazníka č. 3

Podpora dieťaťa v priateľských vzťahoch

	Majorita		Minorita	
áno, podporujeme	15	100%	13	87%
vyberáme si	0	0%	0	0%
nie, nepodporujeme	0	0%	2	13%

Deskripcia: Tak ako v majoritných rodinách, aj v minoritných sa preukázala podpora kamarátskych vzťahov.

Tabuľka 38: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 11 z dotazníka č. 3

Spôsob komunikácie

	Majorita		Minorita	
slovný	13	87%	8	53%
komunikujeme veľmi málo	2	13%	4	27%
nekomunikujeme vôbec	0	0%	3	20%

Deskripcia: Na oboch stranách dominuje verbálny spôsob komunikácie, pričom isté percento minoritných rodín komunikuje málo, alebo vôbec.

Tabuľka 39: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 12 z dotazníka č. 3

Hodnotenie školských úspechov

	Majorita		Minorita	
veľmi uspokojivé	8	54%	2	13%
uspokojivé	5	33%	7	47%
neuspokojivé	2	13%	6	40%

Deskripcia: Minoritné rodiny hodnotia školské úspechy svojich detí uspokojivo až neuspokojivo čomu nasvedčuje 40% opýtaných.

Tabuľka 40: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 1 z dotazníka č. 4

Dodržiavanie práv a povinností

	Majorita	
áno	0	0%
väčšina	3	20%
nie	12	80%

Deskripcia: Majoritné rodiny sú v 80% zhodné v tom, že práva a povinnosti nie sú v spoločnosti dodržiavané.

Tabuľka 41: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 2 z dotazníka č. 4

Nedodržiavanie práv a povinností

	Majorita	
národnostné menšiny	7	37%
bezdomovci	0	0%
ľudia z politickej oblasti	8	63%

Deskripcia: Viac ako polovica oslovených majoritných rodín vníma nedodržiavanie práv a povinností v oblasti politickej, v menšom percentuálnom zastúpení vidia nedodržiavanie u národnostných menšín.

Tabuľka 42: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 3 z dotazníka č. 4

Znevýhodnenie a diskriminácia skupín

	Majorita	
vôbec nikdy	0	0%
výnimočne	0	0%
často	15	100%

Deskripcia: Podľa opýtaných respondentov dochádza k znevýhodneniu a diskriminácii často.

Tabuľka 43: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 4 z dotazníka č. 4

Dôvod znevýhodnenia a diskriminácie

	Majorita	
rasový alebo etnický pôvod	13	87%
zdravotné postihnutie	1	6%
sexuálna orientácia	1	7%

Deskripcia: Najviac z opýtaných uvádza ako dôvod znevýhodnenia a diskriminácie rasový alebo etnický pôvod.

Tabuľka 44: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 5 z dotazníka č. 4

Sociálne znevýhodnené rodiny

	Majorita	
väčšinou nerómske rodiny	6	40%
väčšinou rómske rodiny	9	60%
nie, nepoznám	0	0%

Deskripcia: Majoritné rodiny si myslia, že väčšinou sú znevýhodnené rómske rodiny, ale nevylúčili skutočnosť, že sa znevýhodnenie netýka aj majoritných rodín.

Tabuľka 45: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 6 z dotazníka č. 4

Vzťahy ľudí medzi Rómami a Nerómami

	Majorita	
veľmi dobré	2	13%
priemerné	5	34%
veľmi zlé	8	53%

Deskripcia: Viac ako polovica opýtaných respondentov poukazuje na to, že vzťahy medzi majoritou a minoritou sú zlé, avšak vnímanie ostatných je pomerne pozitívne.

Tabuľka 46: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 7 z dotazníka č. 4

Slovné a fyzické napadnutie

	Majorita	
pre dlhotrvajúce konflikty	8	54%
pre inú etnickú príslušnosť	2	13%
nie	5	33%

Deskripcia: Ak by v majoritných rodinách došlo k napadnutiu, bolo by to pre dlhotrvajúce konflikty.

Tabuľka 47: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 8 z dotazníka č. 4

Poznatky o pôvode a spôsobe života Rómov

	Majorita	
áno, mám	0	0%
mám čiastočne	5	33%
nie, nemám	10	67%

Deskripcia: Majoritné rodiny nemajú dostatočné poznatky o pôvode a spôsobe života Rómov.

Tabuľka 48: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 9 z dotazníka č. 4

Vzdelávanie s rómskymi deťmi

	Majorita	
áno	4	27%
neviem	2	13%
nie	9	60%

Deskripcia: 27% opýtaných respondentov prejavuje súhlas, aby sa ich dieťa vzdelávalo s rómskymi žiakmi, avšak viac ako polovica s týmto názorom nie je stotožnená a odpovedá negatívne.

Tabuľka 49: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 10 z dotazníka č. 4

Pozitíva svojho dieťaťa v integrovanej triede

	Majorita	
zoznámenie sa s novou kultúrou	9	60%
možnosť vynikania	2	13%
noví priatelia	4	27%

Deskripcia: Pozitívny prínos v integrovanej triede vidí majorita v získaní nových poznatkov o doposiaľ neznámej kultúre.

Tabuľka 50: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 11 z dotazníka č. 4

Rómske dieťa v nerómskej triede

	Majorita	
húževnatejšia práca	6	40%
vykazujú rovnaké výsledky	4	27%
utiahnutosť a menejcennosť	5	33%

Deskripcia: Na jednej strane by sa mohlo cítiť rómske dieťa v nerómskej triede utiahnutejšie, ale na druhej strane vidí 40% opýtaných prínos v tom, že by rómske dieťa dokázalo vytrvalejšie pracovať.

Tabuľka 51: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 12 z dotazníka č. 4

Vytváranie vzťahu svojho dieťaťa voči rómskym kamarátom

	Majorita	
neželám si	2	13%
želám si, ak ide o kolektívnu hru	9	60%
je to spolužiak ako každý iný	4	27%

Deskripcia: Viac ako polovica majoritných rodín poukazuje na skutočnosť, že by svoje dieťa podporovalo vo vzťahu k rómskemu dieťaťu len v prípade kolektívnej hry, avšak u štyroch opýtaných rodín je vnímanie pozitívne.

Tabuľka 52: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 13 z dotazníka č. 4

Vhodnosť čisto rómskej triedy pre Rómov

	Majorita	
určite áno	8	53%
áno, ale mali by sa spolu stretávať	4	27%
nie, nepodporujeme také utláčanie	3	20%

Deskripcia: Majoritné rodiny sa zhodujú vo viac ako polovičnom percentuálnom zastúpení v tom, že by sa rómske deti mali vzdelávať v čisto rómskej triede.

Tabuľka 53: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 14 z dotazníka č. 4

Vplyv nerómskeho dieťaťa na rómske

	Majorita	
áno, pozitívny príklad	4	27%
áno, ale získanie dôvery potrvá	6	40%
nie, pocit komplexu neprekonajú	5	33%

Deskripcia: Dieťa z majoritných rodín má podľa opýtaných pozitívny príklad, vyžaduje si to podľa nich dlhší čas potrebný na vybudovanie vzájomnej dôvery.

Tabuľka 54: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 15 z dotazníka č. 4

Častejšie stretávanie sa s rómskymi rodičmi

	Majorita	
áno, lepšie spoznanie sa	4	27%
áno, nie je ale isto v podnetnosti	10	67%
nie, nenašla by sa spoločná téma	1	6%

Deskripcia: Majoritné rodiny preukazujú náklonnosť voči častejšiemu stretávaniu sa s minoritnými rodinami, avšak nepredpokladajú podnetnosť stretnutí na oboch stranách.

Tabuľka 55: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 16 z dotazníka č. 4

Kontakt nerómskeho dieťaťa s rómskym mimo školy

	Majorita	
áno, ak bude čas zmysluplný	13	81%
nie, kvôli susedom	1	6%
v žiadnom prípade nie	2	13%

Deskripcia: Vysoké percento opýtaných respondentov je ochotné podporovať vzťahy detí mimo školy v prípade, ak voľný čas bude zmysluplne strávený.

Tabuľka 56: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 17 z dotazníka č. 4

Úraz spôsobený rómskym dieťaťom

	Majorita	
žiadame vysvetlenie	7	46%
náhoda, sú ti predsa deti	4	27%
to sa dalo čakať od Róma	4	27%

Deskripcia: V prípade úrazu spôsobeného rómskym dieťaťom by sa majoritné rodiny dožadovali vysvetlenia.

Tabuľka 57: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 18 z dotazníka č. 4

Výskyt chorôb prítomnosťou rómskeho dieťaťa v triede

	Majorita	
nie, riziko je rovnaké	0	0%
istá obava tu je z prostredia	9	60%
áno	6	40%

Deskripcia: Obava, že by rómske dieťa mohlo byť nosičom chorôb pozostáva z viac ako polovice opýtaných. Presvedčených je 40% respondentov.

Tabuľka 58: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 19 z dotazníka č. 4

Vnímanie nášho dieťaťa o Rómoch v domácom prostredí

	Majorita	
vníma ich mierumilovne	8	54%
vnímanie je striedavé	5	33%
vníma ich negatívne	2	13%

Deskripcia: Detí z majoritných rodín vnímajú rómskeho spolužiaka mierumilovne.

Tabuľka 59: Vyčíslenie a percentuálne zobrazenie položky 20 z dotazníka č. 4

Postavenie Rómov v spoločenstve – názor respondentov

	Majorita	
pozitívne vnímanie	4	27%
čiastočne negatívne	6	40%
negatívne	5	33%

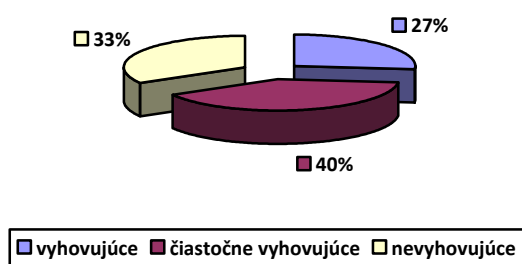
Deskripcia: Názory respondentov sa nerozchádzajú vo veľmi veľkých odchýlkach, dominuje vnímanie čiastočne negatívne a vyváženosť možno nachádzať vo vnímaní pozitívnom a negatívnom.

3.8 Overovanie a interpretácia výsledkov

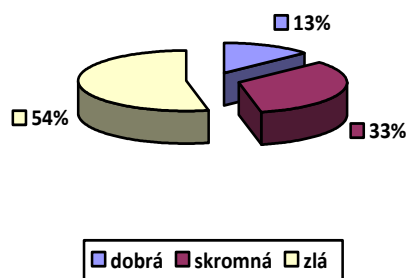
Interpretácia výsledkov dotazníka č.1: Zistili sme, že životná úroveň minoritných rodín oproti majoritným je na nižšej úrovni. Výraznejšie odchýlky sú v mnohopočetnosti rodín, v bytových podmienkach, čo z veľkej časti zapríčiňujú finančné nedostatky. Tým nedokážu dostatočne uspokojiť potreby

dieťaťa ako aj ostatných členov rodiny. Neuspokojenie potrieb značne závisí od nezamestnanosti rodičov, ktorá je dôsledkom aj nedostatočnej vzdelanostnej úrovni. Tá vnáša do viacerých oblastí v rodine negatívne vplyvy. Dominantnosť rozhodovania u minoritných rodín prevláda v mužskej pozícii, avšak vzťahy medzi nimi nie sú rozvrátené. Ak sú narušené, je to v dôsledku nedostatkov financií. Objavuje sa chorobnosť, ktorá však nie je organicky zapríčinená. Potvrdila sa závislosť na alkohole a inej droge, čo nasvedčuje tomu, že s finančnými zdrojmi, ktorých nemajú dostatok nakladajú neadekvátne. Trestné činnosti sú oproti majoritným rodinám na zvýšenej úrovni. Výchovný štýl v rodinách nie je založený na fyzických trestoch, skôr na dohovoroch. Viac ako polovica rómskych respondentov nekladie dôležitosť na výchovu v spojitosti so školským prostredím. Niektoré rómske rodiny si uvedomujú príčiny prameniace z domáceho prostredia.

Graf 2: Bytové podmienky rómskych rodín

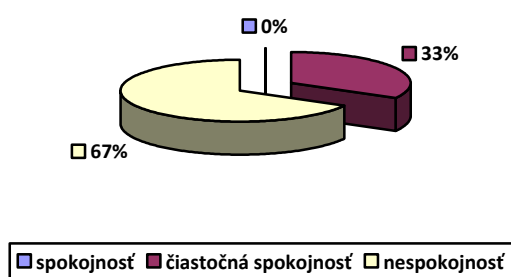
Graf 3: Finančná situácia rómskych rodín

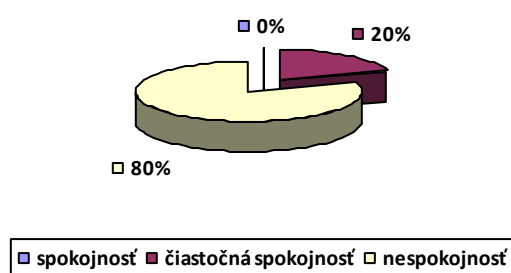
Interpretácia výsledkov dotazníka č.2: Získanými údajmi sme dospeli k úsudku, že na obidvoch stranách je relatívne rovnomerný stav nespokojnosti prejavujúcej sa v akceptovaní spoločnosťou. Väčšia nespokojnosť je vo

vyššom počte u opýtaných rómskych respondentov. Základnú podstatu problému vnímajú v tom, že im spoločnosť, štát citeľne dáva najavo odlišnosť a touto odlišnosťou sa pomerne intenzívne zvyšuje napätie vo vzájomnom spoľžití Rómov s majoritným spoločenstvom. Majoritné rodiny tým pádom poukazujú na skutočnosť, že rómskym komunitám je preukázaná väčšia pomoc štátu. Väčšina postojov majoritných rodín vidí podporu a ústretovosť voči Rómom vo viacerých oblastiach. Obe rodiny v relatívne vysokom počte poukazujú na nespokojnosť so štátnou pomocou. Svoj doterajší životný štýl a štandard by rómske rodiny nemeni. V dvoch prípadoch by sa zmena týkala bývania a zamestnania.

Graf 4: Pomoc štátu posudzovaná majoritnými rodinami

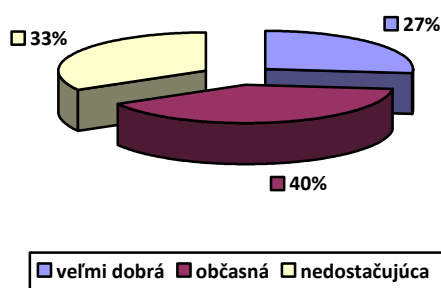
Graf 5: Pomoc štátu posudzovaná minoritnými rodinami

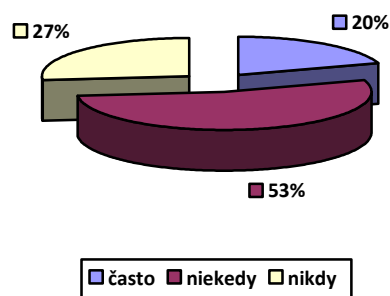
Interpretácia výsledkov dotazníka č.3: V školskej dochádzke sa prejavil uspokojivý priemer, avšak preukázaný spôsob absencií je podložený častým výskytom ochorení, ako aj ďalším dôležitým faktorom, t.j. nedostatkom finančných prostriedkov. Deti minoritných rodín všeobecne prejavujú záujem o návštevu školského zariadenia. Možno usúdiť, že deti nie sú rodičmi nútené. Rómski rodičia neprejavujú záujem o spoluprácu medzi rodinou a školou do

takej miery, ako je to v porovnaní s majoritou. Dominuje skôr pasívny vzťah, čo je veľmi negatívny, škodlivý a zároveň dlhodobý jav. Je nutné prekonať tento nežiaduci jav, čo je priestor pre všetkých ako rodičov, tak aj učiteľov i organizácií. Chýba však vzájomná komunikácia. Školské povinnosti v domácom rómskom prostredí nie sú každodennou záležitosťou. Sú skôr sporadické, ponechané väčšinou na samotné dieťa. Školské výsledky svojich detí hodnotia uspokojivo až neuspokojivo. Nemalou prekážkou je rečová bariéra, ktorá znižuje nielen kvalitu výchovno – vzdelávacích výsledkov, ale spôsobuje aj negatívny dopad v oblasti komunikácie ako takej. Rómske dieťa má minimálnu podporu rodičov v mimoškolských aktivitách, je nižšia tendencia trávenia spoločného voľného času. Nakoľko majú tieto rodiny sklon tráviť čas v spoločnosti viacerých ľudí, potvrdilo sa nám v odpovediach respondentov to, že svoje dieťa v kamarátskych vzťahoch podporujú. V rodinách prevláda prevažne verbálna komunikácia.

Graf 6: Záujem o spoluprácu rómskych rodín so školou

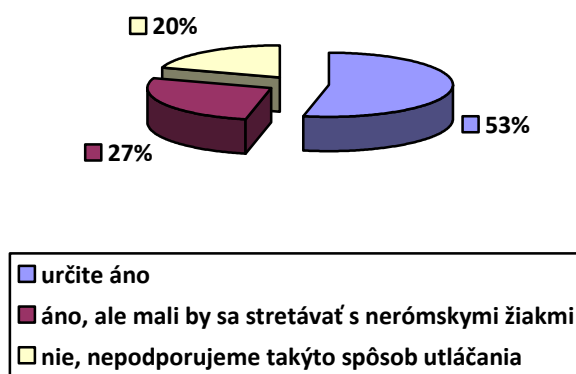
Graf 7: Trávenie voľného času

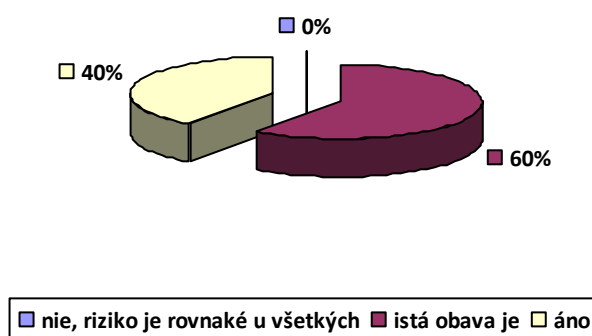
Interpretácia výsledkov dotazníka č.4: Odpovede všetkých opýtaných respondentov sa zhodujú v tom, že v dnešnej dobe nie sú spoločnosťou dodržiavané práva a povinnosti. Ich nedodržiavanie sa podľa výsledkov týka predovšetkým ľudí z politickej oblasti a v menšom percentuálnom zastúpení aj národnostných menšín. Majoritné rodiny sú si vedomé toho, že k znevýhodneniu a diskriminácii dochádza a to jednak aj z rasového a etnického pôvodu. Minimálne percentuálne zastúpenie vnímajú v zdravotnom postihnutí či sexuálnej orientácii. Výskyt znevýhodnenia bol preukázaný ako u majoritných, tak aj minoritných rodín. Skutočnosť, že problematika existuje, nám potvrdzuje vysoké percento opýtaných, ktoré poukazuje na to, že vzťahy medzi Rómami a Nerómami sú pomerne na zlej úrovni. Majoritné rodiny apelujú, že tieto vzťahy sú zapríčinené z väčšej časti Rómami. Zistovali sme, ako dokážu majoritné rodiny regulovať svoje správanie a konanie v prípade, ak sú niečím alebo niekým vyprovokované. Mali sme na zreteli spoločnosť všetkých národov, etník a rás. Preukázalo sa, že spúšťacím mechanizmom nebola etnická rozdielnosť či vierovyznanie, ale dlhodobopretrvávajúce konflikty. O pôvode a spôsobe života Rómov majú majoritné rodiny minimálne alebo žiadne poznatky, čo môže nasvedčovať tomu, že predsudky a postoje ovplyvňujú ich vnímanie a chápanie. Väčšie percento opýtaných je toho názoru, aby sa ich dieťa nevzdelávalo v čisto rómskej triede. Podotýkajú, že Rómovia by mali byť v rómskej triede, ale vzájomný kontakt nevyklučujú. V takejto integrovanej triede vidia majoritné rodiny pozitíva v zoznámení sa s novou kultúrou. Domnievajú sa, že rómske dieťa v nerómskej triede dokáže húževnatejšie pracovať, ale na druhej strane nevyklučujú skutočnosť, že prevládne pocit utiahnutosti a menejcennosti. Rodičia neprenášajú svoje negatívne postoje či predsudky na dieťa, teda nevytvárajú kamarátske bariéry. V domácom prostredí deti z majoritných rodín o rómskom spolužiakovi zastávajú striedavý postoj. Voľný čas svojho dieťaťa si dokážu majoritné rodiny predstaviť trávením s rómskym kamarátom za predpokladu, ak bude zmysluplne trávený. Aj tým sa prejavuje obava, že ich dieťa by podľašlo nežiaducim vplyvom. Istá obava sa prejavila aj pri riziku výskytu a prenosu chorôb, ktoré majority pripisujú jednoznačne domácomu prostrediu. Podľa nich

väčšina neposkytuje dieťaťu bezpečné a hygienicky nezávadné prostredie. Ak by z akéhokoľvek dôvodu utrpelo majoritné dieťa úraz spôsobený rómskym dieťaťom, rodičia by so dožadovali vysvetlenia a až tak by vyvodzovali záver. Majoritné rodiny majú záujem sa stretávať s minoritnými rodinami, prevláda však u nich presvedčenie, že by to rómsky rodinám neprinieslo nič. Opäť sa preukázalo hodnotenie na základe neadekvátneho postoja. Otvorenou otázkou sme získali názory ohľadom postavenia Rómov v spoločnosti v širšom rozhlade, na základe ktorého môžeme konštatovať, že Rómovia sú majoritnými rodinami vnímaní čiastočne negatívne až negatívne.

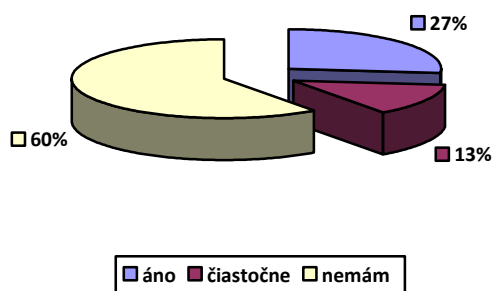
Graf 8: Trieda vytvorená len pre rómskych žiakov

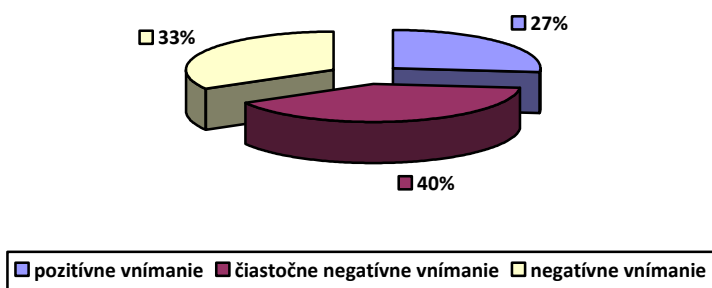
Graf 9: Riziko výskytu chorôb prítomnosťou rómskeho žiaka

Graf 10: Poznatky o Rómoch

Graf 11: Postavenie Rómov v spoločnosti

V nasledujúcej časti sme pozornosť sústredili na potvrdenie, alebo vyvrátenie stanovených hypotéz.

H1: Predpokladáme, že problematika rómskeho etnika je spojená s nedostatočnou pedagogickou spôsobilosťou a nízkou úrovňou vzdelanosti. (premenné: rómske etnikum, pedagogická nespôsobilosť)

Overovali sme, aká je výchovná a vzdelanostná úroveň rómskych rodín. Na základe spracovania získaných údajov sme dospeli k záveru, že nemajú dostatočnú pedagogickú spôsobilosť v rámci preukázaného stupňa vzdelanosti, ktorý determinuje ďalšie dôležité oblasti rodinného života. Predovšetkým sociálnu a emocionálnu oblasť. Nedostatočná pedagogická spôsobilosť a nízka úroveň vzdelanosti bola preukázaná, čím sme našu hypotézu potvrdili.

H2: Predpokladáme, že podstatou odmietania Rómov v spoločenstve je ich životný štýl.

(**premenné:** societa, životný štýl)

Overovali sme ako akceptuje spoločenstvo status Rómov. Na základe spracovania údajov sme dospeli k záveru, že ich spoločnosť neprijíma v plnej miere za rovnocenných, odlišnosť vníma v ich spôsobe a podobe životného štýlu, s ktorým sa spoločnosť nestotožňuje. Stanovenú hypotézu sme potvrdili.

H3: Predpokladáme, že odlišnosť minoritných rodín od majoritných spočíva v systéme štátu, jeho riadení a vedení.

(**premenné:** odlišnosť, systém štátu)

Overovali sme, aký majú oslovení respondenti názor na poskytovanie štátnej pomoci, v akom rozsahu ju percipujú a ktorú oblasť podľa nich štátna pomoc najviac preferuje. Dospeli sme k záveru, že ľudia pomoc štátu vnímajú vo viacerých oblastiach, ale na druhej strane tým, že táto pomoc nie je rovnomerne preukázaná, považujú ju za merítko príčin problematiky. Zároveň dávajú zreteľne najavo, že štát svojim neadekvátnym prístupom, aj keď možno nevedomým, spôsobuje odlišnosť. Tým vzrastá napätie medzi Rómami a majoritným spoločenstvom. Stanovenú hypotézu sme potvrdili.

H4: Predpokladáme, že problematika rómskeho spoločenstva spočíva v predsudkoch, stereotypoch a postojoch majoritných rodín, pričom spúšťacím mechanizmom je nedostatočná znalosť o tom, kto je Róm.

(**premenné:** poznatky, majoritná rodina)

Overovali sme, aký majú majoritné rodiny postoj voči rómskemu spoločenstvu. Spracovanie údajov nás doviedlo k záveru, že k znevýhodneniu a diskriminácii dochádza veľmi často, dôvodom čoho je podľa nich samotný Róm. Predsudky a postoje pokladáme za neadekvátne už len z toho dôvodu, že sa potvrdila skutočnosť o neznalosti ich pôvode a spôsobe života. Potvrdzujeme hypotézu, že majoritné rodiny vnímajú rómske etnikum negatívne na základe predsudkov a postojov.

H5: Predpokladáme, že väčšina majoritných rodín prejaví negatívny postoj súvisiaci so začlenením svojho dieťaťa do rómskej triedy.

(**premenné:** rómsky žiak, trieda)

Overovali sme, ako vnímajú obe rodiny vzájomné vzťahy detí v školskom a mimoškolskom prostredí. Dospeli sme k záveru, že ich postoj nie je úplne negativistický, ale na druhej strane neprejavujú zvýšený záujem a ochotu o kolektívnu edukáciu. Vo viacerých prípadoch sa potvrdilo, že si vopred predurčia vývoj situácie, už len z toho dôvodu, že je to rómske dieťa. Stanovenú hypotézu sme potvrdili.

3.9 Závěry a odporúčania

Realizovaný prieskum, ktorého podstatou a hlavnou myšlienkou bolo osvetliť problematiku rómskeho spoločenstva priniesol odpovede na niektoré nami stanovené otázky. Uvedomujeme si, že výsledky prieskumu nemožno zovšeobecniť na všetkých Rómov a Nerómov. Na základe získaných a spracovaných údajov nemožno jednoznačne konštatovať, že problematiku zapríčiňuje len majorita, alebo len Rómovia. Naše predpoklady sa potvrdili, čo nasvedčuje tomu, že Rómovia si z jednej strany za vzniknutú problematiku môžu sami, ale na druhej strane nie sú jedinými tvorcami tohto vzniknutého sociálneho dištancu. Preukázaná skutočnosť, že sú vnímaní predsudkami, postojmi zreteľne potvrdzuje to, že aj majoritné spoločenstvo vo veľkej miere zapríčiňuje problematiku svojim neadekvátnym vnímaním a posudzovaním. Je nevyhnutné na oboch stranách spoznávať „okolnosti“, ktoré dokážu do viesť k podstate a do istej miery k zodpovedaniu otázky „prečo sú takí, akí sú“. To si ale vyžaduje záujem všetkých zainteresovaných, ktorých sa táto problematika dotýka. Nutná je intenzívna spolupráca v zastúpení Rómov a Nerómov, štátu, vládnych a mimovládnych organizácií. Je potrebné neustále údaje zhromažďovať, analyzovať, stanoviť priority, riešenia negatívnych javov a stavov, tam kde je to možné realizovať nápravu, ale hlavnú pozornosť venovať prevencii, na ktorú si myslíme sa výrazný dôraz nekladie. Pozitívne zistenia zužitkovať ako modelové aktivity a na nich stavať ďalšie perspektívy. Zaiste by bolo zaujímavé zrealizovať tento prieskum vo väčšom zastúpení

respondentov. Oslovením pedagógov, žiakov, psychológov či špeciálnych pedagógov by sa získali ďalšie pohľady, názory, stanoviska, ktoré by priniesli nové súvislosti k danej problematike. Autori zistené skutočnosti z prieskumu potvrdili a výsledky sa môžu stať východiskom pre cieľené riešenie daných problémov.

ZÁVER

Žijeme vo vzájomne pretkávanom svete, kde spolupracujeme a stretávame sa s národmi rôznych rás, kultúr, etnicít, s ľuďmi rôznych kultúrnych, jazykových, náboženských etnických skupín, pričom jedny ovplyvňujú druhých. Každý národ, každá národnosť, každý človek má svojský, tajomný vnútorný pocit krásna. Najväčšia krása a bohatstvo spočíva práve v originalite každého z nás. Je to mentalita, kultúra, zvyky, tradície, písané a nepísané pravidlá života. Túto svojskú originalitu sme objavili aj my pri hlbšom spoznávaní rómskeho etnického spoločenstva. Na základe preskúmanej problematiky si dovoľíme konštatovať, že je veľa vecí, ktoré medzi nás stavajú bariéry. Tie najhoršie však nie sú medzi nami, ale v nás, ľuďoch. Predsudky, postoje, stereotypy a nevedomosť bránia ľuďom, aby mali radi Rómov takých akí sú. Na Slovensku sú Rómovia jednou z najviac odmietaných a mnohými nenávidených skupín obyvateľstva. Farba pleti, priestorová a sociálna segregácia, diskriminácia a nízka kvalifikácia sťažuje zaradenie Rómov do majoritnej spoločnosti. Nedokážu na nich vidieť nič pozitívneho a ak vidia, je videného veľmi málo. Stále sú vnímaní ako niečo iné, čo nepatrí do spoločnosti, ale kdesi inde, na okraj. Vzťahy majority k Rómom sú dlhodobo narušené a ich intenzita neustále vzrastá. Netrzeplivosť, že sa nedarí pohnúť z miesta pri riešení týchto problémov rastie na obidvoch stranách. Rómovia a Nerómovia žijú na Slovensku v dvoch paralelných svetoch, čo nikomu neprospieva. Rómovia však nie sú jediní, ktorí problematiku zapríčiňujú. Opätovne zdôrazňujeme skutočnosť, že riešenie rómskej problematiky je potrebné orientovať na viacero cieľových skupín ako Rómov, majoritu tak aj štát. V tom vidíme „nový začiatok“, z ktorého ak sa vykročí správnym smerom je šanca dostať sa k vytýčeným cieľom. Vyžaduje si to chápanie problematiky nie ako „problém“, ale ako príležitosť. Príležitosť chcieť, konať, činiť, tvoriť. Čím skôr sa začne, tým je väčší predpoklad na dosiahnutie pozitívnych výsledkov. Je potrebné mať na zreteli, že čas plynie a cena za meškanie je čoraz väčšia. Atakuje sa hrad, v ktorom nevieme kto býva a akú má silu. Objavujú sa konkrétne stránky vecí, ale neobjavuje a nepozná sa hĺbka

problému rómskej duše. Chýba vízia, ako sa Rómovia majú zmeniť, ako sa máme zmeniť my ostatní. Rómovia sú súčasťou našej spoločnosti, patria do nej tak, ako my ostatní. Venovať sa im, zaoberať sa nimi, je to isté, ako zaoberať sa sebou, nami. Zlepšenie ich života znamená zlepšenie nášho života. Tak nezatvárajme oči, otvárajme svetú svoju dušu dokorán bez rozdielu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

MONOGRAFIE

BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8.

BALVÍN, J. et. al. *Společně. Spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství*. Brno: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-2-4.

BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. 1. vyd. Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-47-X.

BARTKO, D. *Moderná psychohygienu*. Bratislava: Obzor, 1990. ISBN 80-215-0102-2.

DORUĽA, J., et. al. *Krátky slovník slovenského jazyka*. 1. vyd. Bratislava: SAV, 1987.

ĎURÍČ, L. et. al. *Pedagogická psychológia. Terminologický a výkladový slovník*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1997. ISBN 80-08-02498-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HLEBOVÁ, B. *Rómska identita (romipen) v rómskych rozprávkach (paramisa)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-555-0168-0.

HLEBOVÁ, B. *Rómska literatúra v multikulturnej a emocionálnej edukácii elementaristov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-8068-955-1.

HORNÁK, L. *Rómsky žiak v škole*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-8068-356-5.

HVOZDOVIČ, L. et. al. *Vyhodnotenie prieskumu o postavení rómskeho dieťaťa a žiaka vo výchovno-vzdelávacom systéme SR*. 1. vyd. Prešov: Metodické centrum, 2002. ISBN 80-8045-266-0.

KLUGEROVÁ, J. et. al. *Jak vypacovat bakalářskou, diplomovou, rigorózní a disertační práci*. 3.vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-004-4.

KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. 2. vyd. Prešov: Michal Vaška, 2007. ISBN 978-80-7165-614-2.

KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G. *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: IVO, 2000. ISBN 80-88935-17-2.

KUSIN, V., VANKOVÁ, K. *Identita v procese socializácie a personalizácie rómskeho etnika*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN 80-8050-971-9.

LIÉGEOIS, J. P. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Charis, 1995. ISBN 80-967380-4-6.

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

OLEJÁR, F. *Formovanie psychických zvláštností výchovne zanedbaných detí*. Bratislava: SPN, 1972.

ORAVCOVÁ, J. *Kapitoly zo sociálnej psychológie*. 2. vyd. Žilina: EDIS, 2007. ISBN 978-80-8070-643-2.

PLUTKO, P. et. al. *Rómska tematika v literárnej a umeleckej reflexii*. 1. vyd. Bratislava: Mikromex, 1992. ISBN 80-85584-03-4.

PORTIK, M. *Determinanty edukácie romských žiakov*. 1. vyd. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity Prešov, 2003. ISBN 80-8068-155-4.

PRŮCHA, J. *Interkulturální psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.

RIPKA, I. et. al. *Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax*. Bratislava: OTTOVO NAKLADATEĽSTVO, 2005. ISBN 80-969159-1-6.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ROSINSKÝ, R. *Čhavale Romale alebo motivácia romských žiakov k učeniu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva 2006. ISBN 80-8050-955-7.

SALNER, A. *Rómske deti v Slovenskom školstve*. Bratislava: ADIN, 2004. ISBN 80-89041-81-7.

SCHUSTEROVÁ, N., URAMOVÁ, P. *Psychologické minimum pre asistenta učiteľa*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-8068-489-8.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠEVČÍKOVÁ, V. *Sociokultúrní a hudobně výchovná specifika romské minority v kontextu doby*. 1. vyd. Ostrava: Oravská Univerzita, 2003. ISBN 80-7042-282-3.

ŠÚRYOVÁ, E. Rómovia a kriminalita. 2001 In: Sociológia, roč. 33, č.5, s.473-490.

TOKÁROVÁ, A. *Výchova a vzdelávanie v procese spoločenských zmien*. Zborník z medzinárodného teoretického seminára. 1.vyd. Malý Lipník: Filozofická fakulta UPJŠ, 1996. ISBN 80-8872-221-7.

TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VÁGNEROVÁ, M. et al. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogu*. Praha: SPN 1988.

VAŠEČKA, M. *Čačipen pal o Roma. Súhrná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, 2002. ISBN 80-88935-41-5.

ELEKTRONICKÉ MÉDIA A WEBOVÉ STRÁNKY

DOTAZNÍKY [cit. 2011-12-14].

Dostupné z WWW: <http://www.lvsba.sk/dokumenty/Dotaznik_rodina.pdf> .

HORNÁK, L. *Vplyv školského systému na marginalizáciu a integráciu rómskych žiakov* . Rómska tlačová agentúra [online]. 2003 [cit. 2012-01-10].

Dostupný z WWW:

<<http://www.mecem.sk/rpa/?id=all&lang=slovak&show=1037>>.

HORNÁK, L. *Aktuálne otázky vzdelávania minorít ako súčasť pregraduálnej prípravy učiteľov primárneho vzdelávania na Slovensku* [online] 2005. [cit.2012-01-03].

Dostupné z WWW:

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/konf05-sbornik-29-hornak_1.pdf>.

MARCINČIN, A., MARCINČINOVÁ, Ľ. *Straty z vylúčenia Rómov. Kľúčom k integrácii je rešpektovanie inakosti* [online]. 2009. [cit.02-02-2012].

Dostupné z WWW:

<<http://www.iz.sk/download-files/sk/osf-straty-z-vylucenia-romov.pdf>>

MINAROVÍČOVÁ, K. *Rodovo citlivá výchova* [online]. 2003 [cit.2011-12-26].Dostupné z WWW:

<http://www.esfem.sk/subory/rodvychova-texty/rodovo_citliva_vychova_-_diplomova_praca.pdf>.

MONITOROVACIA SPRÁVA. *Projekt Pod'me spolu do školy – Koncept integrovaného vzdelávania rómskych študentov na Slovensku – Podpora implementácie* [cit.2012-01-06].

Dostupné z WWW:

<<http://www.mcpo.sk/downloads/Publikacie/Fondy/MonitorSpravaSJ.pdf>>.

ZOZNAM OBRÁZKOV, TABULIEK A GRAFOV

Zoznam obrázkov

OBRÁZOK 1: RODINNÝ DOM

OBRÁZOK 2: RÓMSKA OSADA

OBRÁZOK 3: RÓMSKA OSADA

OBRÁZOK 4: DETSKÉ IHRISKO V RÓMSKEJ OSADE

OBRÁZOK 5: HYGIENICKÉ CENTRUM (VPRAVO), SPOLEČENSKÁ
MIESTNOSŤ (VĽAVO)

OBRÁZOK 6: PROSTREDIE RÓMSKEJ OSADY

OBRÁZOK 7: RODINNÝ DOM

OBRÁZOK 8: RODINNÝ DOM

Zoznam tabuliek

TABUĽKA 1: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 1
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 2: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 2
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 3: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 3
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 4: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 4
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 5: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 5
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 6: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 6
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 7: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 7
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 8: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 8
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 9: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 9
Z DOTAZNÍKA č. 1

TABUĽKA 10: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 10
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 11: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 11
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 12: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 12
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 13: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 13
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 14: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 14
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 15: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 15
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 16: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 16
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 17: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 17
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 18: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 18
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 19: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 19
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 20: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 20
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 21: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 21
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 22: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 22
Z DOTAZNÍKA č.1

TABUĽKA 23: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 1
Z DOTAZNÍKA č. 2

TABUĽKA 24: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 2
Z DOTAZNÍKA č. 2

TABUĽKA 25: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 3
Z DOTAZNÍKA č. 2

TABUĽKA 26: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 4
Z DOTAZNÍKA č. 2

TABUĽKA 27: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 5 Z DOTAZNÍKA č. 2

TABUĽKA 28: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 1 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 29: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 2 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 30: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 3 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 31: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 4 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 32: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 5 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 33: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 6 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 34: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 7 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 35: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 8 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 36: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 9 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 37: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 10 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 38: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 11 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 39: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 12 Z DOTAZNÍKA č. 3

TABUĽKA 40: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 1 Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 41: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 2 Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 42: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 3 Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 43: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 4 Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 44: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 5 Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 45: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 6
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 46: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 7
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 47: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 8
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 48: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 9
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 49: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 10
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 50: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 11
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 51: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 12
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 52: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 13
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 53: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 14
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 54: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 15
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 55: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 16
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 56: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 17
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 57: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 18
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 58: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 19
Z DOTAZNÍKA č. 4

TABUĽKA 59: VYČÍSLLENIE A PERCENTUÁLNE ZOBRAZENIE POLOŽKY 20
Z DOTAZNÍKA č. 4

Zoznam grafov

GRAF 1: SPOLUPRÁCA S OSLOVENÝMI RODINAMI

GRAF 2: BYTOVÉ PODMIENKY RÓMSKYCH RODÍN

GRAF 3: FINANČNÁ SITUÁCIA RÓMSKYCH RODÍN

GRAF 4: POMOC ŠTÁTU POSUDZOVANÁ MAJORITNÝMI RODINAMI

GRAF 5: POMOC ŠTÁTU POSUDZOVANÁ MINORITNÝMI RODINAMI

GRAF 6: ZÁUJEM O SPOLUPRÁCU RÓMSKYCH RODÍN SO ŠKOLOU

GRAF 7: TRÁVENIE VOĽNÉHO ČASU

GRAF 8: TRIEDA VYTVORENÁ LEN PRE RÓMSKYCH ŽIAKOV

GRAF 9: RIZIKO VÝSKYTU CHORÔB PRÍTOMNOSŤOU RÓMSKEHO ŽIAKA

GRAF 10: POZNATKY O RÓMOCH

GRAF 11: POSTAVENIE RÓMOV V SPOLOČNOSTI

ZOZNAM PRÍLOH

PRÍLOHA A – ÚVOD DOTAZNÍKA.....	I
PRÍLOHA B – DOTAZNÍK č. 1.....	II
PRÍLOHA C - DOTAZNÍK č. 2.....	V
PRÍLOHA D – DOTAZNÍK č. 3.....	VII
PRÍLOHA E – DOTAZNÍK č. 4.....	IX
PRÍLOHA F – ZÁVER DOTAZNÍKA.....	XII
PRÍLOHA G –FOTOGRAFIE RÓMSKEJ OSADY.....	XIII

PRÍLOHY

Príloha A – Úvod dotazníka

Vážení rodičia!

Som študentkou univerzity Jána Amosa Komenského v Prahe v odbore Špeciálnej pedagogiky.

Vo svojej diplomovej práci, na ktorej v súčasnosti pracujem sa venujem pedagogicko – psychologickému problému rómskeho etnika.

V prieskumnej časti posudzujem pedagogicko – psychologické odlišnosti minority od majoritného obyvateľstva, cieľom čoho bude nachádzanie príčin a dôsledkov pretrvávajúcej problematiky rómskeho etnika.

Preto sa obraciam na Vás s prosbou o vyplnenie dotazníkov. Dostávajú sa Vám do rúk dotazníky, ktorých anonymné údaje budú použité ako podklady pre prieskumnú časť mojej diplomovej práce. Na otázky v dotazníkoch odpovedáte krúžkovaním. V prípade, ak si otázka vyžaduje, rozpíšite prosím odpoveď. Získané údaje využijem výlučne len na študijné účely, prípadne ako odporúčania pre prax v odboroch, ktoré sa danou problematikou zaoberajú.

Ďakujem Vám za spoluprácu a dôveru.

Bc. Kaliničová Ľuboslava

Príloha B – Dotazník č. 1

Životná, výchovná úroveň rodiny, charakteristika rodinných pomerov

1. Rodina obýva:

- a) vlastný byt alebo rodinný dom
- b) nájomný byt alebo rodinný dom
- c) cudzí byt alebo rodinný dom

2. Bytové podmienky sú:

- a) vyhovujúce
- b) čiastočne nevyhovujúce
- c) nevyhovujúce

3. Finančná situácia rodiny je:

- a) dobrá
- b) skromná
- c) veľmi zlá

4. Dokážete uspokojiť potreby dieťaťa a ostatných členov domácnosti?

- a) áno
- b) čiastočne
- c) vôbec

Ak čiastočne, alebo vôbec nie, v čom vidíte problém?

- a) vo financiách
- b) v dieťati
- c) v rodičoch

5. Zamestnanosť rodičov

- a) obaja rodičia sú zamestnaní
- b) zamestnaný je iba jeden z rodičov
- c) obaja rodičia sú nezamestnaní

6. Vzdelanie matky:

- a) základné
- b) stredné
- c) vysokoškolské

7. Vzdelanie otca:

- a) základné
- b) stredné
- c) vysokoškolské

8. O dôležitých veciach v rodine rozhoduje:

- a) otec
- b) matka
- c) obaja rodičia

9. Vzťah medzi rodičmi je:

- a) dobrý
- b) občas sú konflikty
- c) veľmi zlý

Uvedte príčinu ak sú vzťahy narušené:

- a) financie
- b) žiarlivosť jedného z partnerov
- c) nezáujem jedného z partnerov

10. Vzťahy v rodine sú:

- a) dobré
- b) konfliktné
- c) chladné

Uvedte príčinu ak sú vzťahy narušené:

- a) financie
- b) problémové dieťa
- c) veľká rodina

11. Je niekto v rodine chorí alebo postihnutí?

- a) áno
- b) nie

12. Vyskytujú sa v rodine choroby, ktoré máte od narodenia?

- a) áno
- b) nie

13. Je niekto v rodine závislí na alkohole, či na inej droge?

- a) áno
- b) nie

14. Vyskytli sa vo Vašej rodine zlé situácie, ktoré zanechali v dieťati nepríjemné zážitky?

- a) áno, objavili sa vo väčšom množstve
- b) áno, objavili sa v malom množstve
- c) nie, neobjavili sa

- 15. Bol niekto v rodine trestaní?**
- a) áno
 - b) nie
- 16. Dieťa žije:**
- a) s vlastnými rodičmi
 - b) jeden z rodičov je nevlastný
 - c) s inými zákonnými zástupcami
- 17. Počet detí v rodine:**
- a) 0
 - b) 1-5
 - c) 6 a viac
- 18. Vzťahy medzi súrodencami sú:**
- a) dobré
 - b) konfliktné
 - c) chladné
- Uved'te príčinu ak sú vzťahy narušené:**
- a) vekový rozdiel medzi súrodencami
 - b) žiarlenie na súrodenca
 - c) výchova
- 19. Ako vnímate vo výchove zákazy, príkazy a tresty?**
- a) v niektorých prípadoch sú potrebné
 - b) viac potrebné k získaniu a udržaniu rešpektu
 - c) využívame zákazy, príkazy a tresty
- 20. Ako riešite konfliktné situácie s dieťaťom a ostatnými členmi domácnosti?**
- a) rozhovormi
 - b) príkazmi
 - c) konflikty neriešime
- 21. Príčinu problémov dieťaťa vidíte :**
- a) v rodine, domácom prostredí
 - b) v okolitom prostredí, ktoré dieťa obklopuje
 - c) v dieťati samotnom
- 22. Má podľa Vás výchova v rodine vplyv na školu?**
- a) veľký
 - b) čiastočný
 - c) žiadny

Príloha C – Dotazník č. 2

Spoločenská úroveň

1. Cítite sa spoločnosťou prijímaní/akceptovaní?

- a) áno
- b) čiastočne
- c) nie

Prečo nie?

- a) dáva nám pociťovať odlišnosť
- b) neakceptuje našu rodinu
- c) neberie ohľad na rodiny s nižším sociálnym postavením

2. Ako hodnotíte svoje vzťahy s ľuďmi?

- a) kladne
- b) čiastočne pozitívne
- c) negatívne

Prečo negatívne?

- a) prevláda faloš, neprajnosť, závisť, pýcha
- b) nie sú nápomocní
- c) považujú nás za menejcenných

3. Komu podľa Vás najviac napomáha štát?

- a) zamestnancom
- b) rómskej komunite
- c) celému spoločenstvu

V čom vidíte pomoc?

- a) vo finančnej podpore
- b) vo väčšej ústretovosti
- c) výhody vo viacerých oblastiach

4. Ste spokojní s tým, čo pre Vás robí štát?

- a) áno
- b) čiastočne
- c) nie

Ak nie, v čom pretrváva Vaša nespokojnosť?

- a) neustále menia zákony
- b) štát nepomáha všetkým rovnako
- c) zvyšuje neustále náklady

5. Zmenili by ste svoj doterajší život?

- a) áno
- b) možno
- c) nie

Ak áno, v ktorej z týchto oblastí?

- a) v bývaní
- b) väčšom prínose financií do rodiny
- c) v zamestnaní

Príloha D – Dotazník č. 3

Školská úroveň

1. Navštevovalo Vaše dieťa materskú školu?

- a) áno, pravidelne
- b) občas
- c) nie

2. Dochádzka dieťaťa je v školskom zariadení:

- a) pravidelná
- b) občasné absencie
- c) dlhotrvajúce absencie

Uved'te príčiny absencie:

- a) výskyt ochorení
- b) vzdialenosť
- c) nedostatok finančných prostriedkov

3. Podľa Vás dieťa chodí do školy rado?

- a) s radosťou, teší sa
- b) plače, odmieta ísť, no nakoniec pôjde
- c) nechce vôbec chodiť

Uved'te príčinu prečo nerado chodí do školy:

- a) zlé kamarátske vzťahy
- b) nemá rád učiteľov
- c) príkazy a zákazy

4. Spolupráca so školou je:

- a) veľmi dobrá
- b) občasná
- c) nedostačujúca

5. Venujete sa spoločne s dieťaťom písaniu školských úloh?

- a) áno
- b) niekedy
- c) nie, dieťa píše úlohy samostatne

6. Ktoré z týchto ťažkostí vnímate v učení svojho dieťaťa?

- a) v reči
- b) sústrednosti na danú činnosť
- c) v nedostatočnom pochopení okolia

7. V ktorých aktivitách a hrách podporujete svoje dieťa?

- a) v tých, ktoré ho zaujímajú a vyberá si ich sám
- b) v tých, ktoré mu vyberáme my
- c) v žiadnych

8. Ako trávite s dieťaťom voľný čas?

- a) rozprávaním
- b) spoločnými hrami
- c) ponechávam voľný čas na dieťa

9. Hrávate sa so svojimi deťmi?

- a) často
- b) niekedy
- c) nikdy

10. Podporujete svoje dieťa v priateľských kontaktoch

- a) áno, podporujeme jeho kamarátske vzťahy
- b) vyberáme si s kým sa naše dieťa bude hrať
- c) nie, nepodporujeme, je nami obmedzovaní

11. Spôsob komunikácie je medzi Vami a dieťaťom:

- a) slovný
- b) komunikujeme veľmi málo
- c) nekomunikujeme vôbec

12. Ako hodnotíte školské výsledky svojho dieťaťa?

- a) veľmi uspokojivé
- b) uspokojivé
- c) neuspokojivé

Príloha E – Dotazník č. 4

Dotazník pre majoritné rodiny

- 1. Myslíte si, že na našom území dodržiavajú všetci rovnako svoje práva a povinnosti?**
 - a) áno
 - b) väčšina
 - c) nie

- 2. Kto ich podľa Vás nedodržiava?**
 - a) národnostné menšiny
 - b) bezdomovci
 - c) ľudia z politickej oblasti

- 3. Čo si myslíte, ako často dochádza k znevýhodneniu a diskriminácii skupín obyvateľstva?**
 - a) vôbec nikdy
 - b) výnimočne
 - c) často

- 4. Z akého dôvodu nastáva znevýhodnenie či diskriminácia?**
 - a) z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu
 - b) zdravotnému postihnutiu
 - c) sexuálnej orientácii

- 5. Poznáte rodiny vo svojom okolí, ktoré sú sociálne znevýhodnené?**
 - a) áno, sú to väčšinou nerómske rodiny
 - b) áno, sú to väčšinou rómske rodiny
 - c) nie, nepoznám

- 6. Čo si myslíte, aké sú vzťahy ľudí medzi Rómami a Nerómami?**
 - a) veľmi dobré
 - b) priemerné
 - c) veľmi zlé

Ak sú zlé, sú podľa Vás zapríčinené:

 - a) Rómami
 - b) nerómskym spoločenstvom
 - c) štátom

7. Boli by ste schopní slovne alebo fyzicky napadnúť spoluobčana?

Ak áno, bolo by to:

- a) pre dlhotrvajúce konflikty
- b) pre inú etnickú príslušnosť alebo farbu pleti
- c) nie

8. Máte dostatočné poznatky o pôvode, spôsobe života Rómov?

- a) áno
- b) mám čiastočne
- c) nie, nemám

9. Uvítali by ste, že Vaše dieťa sa bude vzdelávať s rómskymi deťmi?

- a) áno
- b) neviem
- c) nie

Ak nie, v čom spočívajú Vaše výhrady?

- a) môže byť infikované parazitmi
- b) zníži sa vzdelávacia úroveň v triede
- c) môže podľahnúť negatívnemu vplyvu rómskeho dieťaťa

10. Ktoré z nasledovných možností by ste označili za pozitíva pre Vaše dieťa, že je v takto integrovanej triede?

- a) zoznámi sa s novou kultúrou
- b) bude mať možnosť vyniknúť
- c) nájde si nových priateľov

11. Myslíte si, že rómske dieťa v nerómskej triede:

- a) dokáže húževnatejšie pracovať
- b) vykazujú rovnaké výsledky ako v rómskej triede
- c) je viac utiahnutejšie a má komplexy menejcennosti

12. Aký vzťah vytvárate medzi svojim dieťaťom a rómskym kamarátom ?

- a) neželám si, aby sa hral s rómskym dieťaťom
- b) môže sa s ním hrať, ale len v prípade nutnosti zapojiť sa do kolektívnej hry
- c) je to spolužiak ako každý iný, preto sa k nemu musí správať rovnocenne

13. Myslíte si, že pre rómske dieťa by bola vhodná čisto rómska trieda?

- a) určite áno, nemali by pred sebou komplexy
- b) áno, ale mali by sa stretávať aj s nerómskymi spolužiakmi
- c) nie, takýmto spôsobom utláčania nepodporujeme

- 14. Domnievate sa, že rómskym deťom môže napomôcť vplyv nerómskeho dieťaťa?**
- a) áno, bol by to bezpochyby pozitívny príklad
 - b) áno, ale istý čas by to trvalo, kým by sa získala vzájomná dôvera
 - c) nie, nakoľko pocit komplexu menejcennosti by rómske deti nedokázali prekonať
- 15. Myslíte si, že z dôvodu prekonania bariéry by bolo vhodné sa častejšie stretávať s rodičmi rómskeho spolužiaka?**
- a) áno, bola by príležitosť na lepšie spoznanie sa
 - b) áno, ale neviem či by to niečo podnetné týmto rodičom dalo
 - c) nie, lebo asi by sme si nenašli spoločnú tému
- 16. Je podľa Vás vhodné, aby sa Vaše dieťa stretávalo s rómskym spolužiakom aj mimo školy?**
- a) áno, pokiaľ to bude zmysluplné trávenie voľného času
 - b) nie, nakoľko nechcem, aby susedia videli v spoločnosti môjho dieťaťa rómskeho spolužiaka
 - c) v žiadnom prípade nie
- 17. Akoby ste zareagovali, keby rómske dieťa spôsobilo úraz Vášmu dieťaťu?**
- a) domáhal by som sa vysvetlenia
 - b) bola to len náhoda, sú to predsa deti
 - c) to sa dalo čakať od rómskeho dieťaťa
- 18. Prítomnosťou rómskeho dieťaťa v triede vnímate zvýšené riziko výskytu a prenosu respiračných či kožných chorôb:**
- a) nie, riziko je rovnaké ako u ostatných nerómskych žiakov
 - b) istá obava je, záleží od prostredia, z ktorého rómske dieťa dochádza
 - c) áno, väčšina rómskych rodín neposkytuje svojmu dieťaťu bezpečné a hygienicky nezávadné prostredie
- 19. Podľa Vás ako vníma Vaše dieťa rómskeho spolužiaka? Ako sa vyjadruje v domácom prostredí o Rómoch?**
- a) vníma ich mierumilovne
 - b) vnímanie je striedavé, raz pozitívne inokedy negatívne
 - c) vníma ich negatívne
- 20. Aký je Váš názor o postavení Rómov v spoločnosti?**

Príloha F – Záver dotazníka

Vážení rodičia!

Týmto by som Vám chcela vyjadriť moje úprimné poďakovanie za čas, ktorí ste venovali vyplneniu dotazníka. Teším sa na ďalšiu zaujímavú a inšpirujúcu spoluprácu. Vďaka Vám sa mi obohatí prieskumná časť diplomovej práce o veľmi užitočné informácie a poznatky, ktoré mi otvoria ešte viac bránu do sveta reality.

Želám Vám veľa tvorivých síl, dobré pracovné a rodinné prostredie.

Bc. Kaliničová Ľuboslava

Príloha G – Fotografie z rómskej osady

Obrázok 1: Rodinný dom

Obrázok 2: Rómska osada

Obrázok 3: Rómska osada

Obrázok 4: Detské ihrisko v rómskej osade

Obrázok 5: Hygienické centrum (vpravo), spoločenská miestnosť (vľavo)

Obrázok 6: Prostredie rómskej osady

Obrázok 7: Rodinný dom

Obrázok 8: Rodinný dom

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Bc. Ľuboslava Kaliničová

Odbor: Špeciálna pedagogika

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Pedagogicko – psychologická problematika rómskeho etnika

Rok: 2012

Počet strán textu bez príloh: 71

Celkový počet strán príloh: 16

Počet titulov českej literatúry a prameňov: 13

Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov: 22

Počet internetových zdrojov: 6

Vedúci práce: PhDr. Edita Ondrišková